

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Vliv marxismu na československé ústavní právo

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

2015

VIII. ročník

Autor: Filip Horák

Konzultant: doc. Dr. Ing. Ján Gronský, CSc.

estné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do VIII. ročníku Studentské vědecké a odborné společnosti (SVO) vypracoval samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla předložena do předchozích ročníků SVO či jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK, včetně užití třetími osobami.

V Opavě dne 19. 2. 2015

.....
Filip Horák

Obsah

1 ÚVOD	1
1.1 Cíl a účel práce	1
1.2 Struktura práce, použité zdroje a metodologie	2
2 ÁST OBECNÁ	3
2.1 Definice a charakteristika marxismu	3
2.1.1 Marxismus jako multidimenzionální fenomén	3
2.1.2 Marxismus jako věda	3
2.1.3 Marxismus jako náboženství	5
2.1.4 Marxismus jako ideologie	6
2.2 Vývoj klíčových fenoménů	7
2.2.1 Leninismus	7
2.2.2 Stalinismus	10
3 ÁST ZVLÁŠTNÍ	12
3.1 Ekonomismus	12
3.2 Etatizace, centralizace moci, prorůstání strany státem, relativizace hodnot	14
3.3 Antikapitalismus	18
3.4 Antidemokratismus	21
3.5 Totalitarismus	22
4 ZÁVĚR	24
4.1 Stručné shrnutí dosavadních výsledků a zhodnocení hypotézy	24
4.2 Závěrečné slovo	25
<i>Seznam použitých zdrojů</i>	<i>26</i>
<i>Odborná literatura</i>	<i>26</i>
<i>Právní předpisy</i>	<i>28</i>
<i>Další použité zdroje</i>	<i>29</i>
<i>Příloha – Tabulka doslovných citací v práci uvedených ustanovení jednotlivých právních předpisů</i>	<i>i</i>

1 ÚVOD

1.1 Cíl a účel práce

Rozhodl jsem se zasednout k pracovnímu stolu a vytvořit tuto práci o marxistické ideologii a jejím vlivu na československé ústavní právo, neboť považuji dané téma již dlouhodobě za své odborné zájmy. Bylo mi obecně mým zájmem vliv nejen marxismu, ale jakékoliv ideologie vztahující se nejen na československé ústavní právo, nýbrž na společnost, stát a právní řád jako celek, bylo nutné toto téma z důvodu omezeného rozsahu práce zúžit na zdánlivě drobný, avšak dle mého názoru nesmírně důležitý aspekt. Mám za to, že nejsilnější vliv ideologie lze pozorovat právě v ústavním právu, v jehož rámci se střetávají právo, stát i společnost a jednotlivci.¹ Výběr konkrétního československého ústavního práva pak považuji za logický již jen z toho důvodu, že se jedná o stát, s jehož historií jsem nejlépe obeznámen a k němuž cítím vzhledem k jeho ideologiemi zmítané historii lítost i velkou sympatii.

Zbývá mi vysvětlit, proč jsem ze všech ideologií vybral právě marxismus. V kontextu československých právních dějin dosáhlo Marxovo učení bezkonkurenčně nejsilnějšího vlivu, což z něj dělá z pragmatického hlediska ideálního kandidáta. Druhým důvodem pak je, že Marxismus a zejména pak některé jeho metamorfózy považuji i dnes za stále nejnebezpečnější ideologii a to zejména z toho důvodu, že, „více než kterákoliv jiná ideologie ovlivnil českou a politickou společnost dvacátého století a koneckonců, pořád zůstává intelektuálně vysoce atraktivní.“^{2 3}

Cílem této práce je zodpovězení otázky, **zda-li marxismus měl na československé ústavní právo výlučně negativní vliv i zda-li může z jeho vlivu vyvodit i určité dopady pozitivní.** Odtud pak hodlám vyjít a odpovědět i na otázku druhou, kterou považuji vzhledem ke stavu souasného veřejného mínění v České republice i jinde ve světě za velmi aktuální. Hodlám se ptát, **zda-li marxismus vůbec mohl mít na ústavní právo pozitivní vliv.** Za účelem zodpovězení těchto otázek jsem si rovněž přinesl vlastní hypotézu, která zní: „**Vliv marxismu na československé ústavní právo byl výlučně negativní.**“ Slovo negativní pak definuji tak, že jakýkoliv dopad marxismu na československé ústavní právo, musí být především škodlivý a už pro jednotlivce, i společnost.

¹ Právo je v ústavě obsaženo tak, že ona sama je vrcholem celého právního řádu. Mimo jiné je ústava i popisem technologie státní moci, čímž v sobě zahrnuje i prvek státu. Skrze právo a státní orgány pak nutně ústava musí ovlivňovat společnost, stejně jako společnost (moc ústavodárná) ovlivňuje ústavu. Na jednotlivce ústava působí opět skrze právo a stát. Navíc ústava zpravidla dále obsahuje katalog lidských práv, jenž vytváří mezi jednotlivcem a ústavou ještě těsnější vazbu. K teorii ústavního státu a konstitucionalismu viz dále KYSELA, Jan. 2014, s. 198 - 280, nebo také PAVLÍK EK, Václav a kolektiv. 2007, s. 45 - 173.

² BANKOWICZ, Marek. 2013, s. 9.

³ Dále srov. ARON, Raymond, Jean-Louis MISSIKA a Dominique WOLTON. 2003, s. 246. Zajímavá jsou v tomto kontextu také slova Václava Havla, jenž kritizoval sice ideologii obecně, avšak s velmi silným akcentem, právě na marxismus: „Východí – onou „alibistickou“ – funkcí ideologie je tedy dávat člověku jako oběti i jako opočet post-totalitního systému iluzi, že je v souladu s lidským svědomím a svědomím univerza. (...) člověk nemusí všem těmto mystifikacím věřit. Musí se však chovat tak, jako by jim věřil, anebo je musí aspoň mluvitky tolerovat, anebo musí aspoň vycházet do světa s těmi, kteří jimi operují. Už proto však musí žít ve lži. Nemusí přijmout lež. Stačí, že přijal život s ní a v ní. Už tím totiž stvrzuje systém, naplňuje ho, dělá ho, je jím.“ Viz HAVEL, Václav. 1978, části III. a IV.

Škodlivý je pak takový dopad, který zhoršuje životní situaci jednotlivce i prosperitu společnosti. Závěrem ještě podotýkám, že cílem této práce tedy není dokázat, že marxismus je ze své podstaty špatný a jeho dopady vždy negativní, nýbrž co neobjektivněji zhodnotit, zdali je toto tvrzení pravdivé.

1.2 Struktura práce, použité zdroje a metodologie

Co se používáných zdrojů týče, pro účely obecné části bylo užito především teoretických statí Karla Marxe, jeho následovníků i odporců. Zvláštní část pak vedle vlastních textů jednotlivých československých ústav⁴ a dalších právních předpisů upravujících ústavní právní materii pracuje i s ústavní praxí, tedy chováním ústavních orgánů a institucí. Důvodem pro toto široké pojetí pojmu ústavní právo jsou rozpory mezi ústavou *de iure* a ústavou *de facto*, jež byly pro nás které československé ústavy typické.⁵

Obecná část této práce se s využitím analytických a komparativních metod soustředí na definici a charakteristiku marxismu a sleduje jeho vývoj od utopického teoretického konceptu až k úrodné totalitní ideologii. Vedle marxismu tedy budou analyzovány rovněž leninismus a stalinismus, které ze všech metamorfóz Marxova učení ovlivnily československé ústavní právo v jeho jednotlivých vývojových fázích nejvíce. V tomto kontextu bude z hlediska zodpovězení výzkumné otázky klíčové zhodnotit, zdali jsou leninismus a stalinismus přímou a nevyhnutelnou implikací marxismu i naopak jeho znásilněným a popřením jeho základů.

Zvláštní část práce vychází nejprve z výsledků části obecné a pokouší se vytvořit soubor nejdůležitějších předpokládaných dopadů marxismu na ústavní právo. Co se metody pro tuto fázi týče, lze ji nejlépe charakterizovat jako racionalistickou predikci. Zde je potřeba ještě poznamenat, že z důvodu omezeného rozsahu práce nebylo možno do této části zahrnout všechny, nýbrž jen ty nejdůležitější myslitelné dopady. Typickým příkladem agendy, jež by v práci měla být za předpokladu širšího rozsahu uvedena, je pojednání o vlivu marxismu na národnostní otázku a postupné řešení státoprávního postavení Slovenska.⁶ V této části práce je zároveň každý teoretický předpoklad dopad marxismu porovnáván s reálnými historickými dopady ve snaze potvrdit i vyvrátit správnost jednotlivých teoretických předpokladů. Za tímto účelem je i ve zvláštní části práce využito metod analytických a komparativních.

⁴ Konkrétně zákon č. 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě, zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje Ústavní listina československé republiky, ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava a Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava československé socialistické republiky.

⁵ Zejména se to týká ústavy z roku 1948, jež byla formálně až na několik níže uvedených ustanovení ústavou liberálně-demokratického státu, avšak ústavní praxe, zejména během prvních let její účinnosti, svědčila o opaku. Náznaky těchto rozporů však lze pozorovat rovněž v případě ústavy z roku 1960 a dokonce i v případě ústavy z roku 1920.

⁶ Jedná se o vliv, který se výrazně projevil v československých ústavních dějinách, avšak je otázkou, zdali jej lze vyvodit z teoretických konceptů marxismu a zdali tedy má v tomto kontextu obecnou platnost, či byl spíše specifickou záležitostí československa způsobenou kombinací více příčin.

2 ÁST OBECNÁ

2.1 Definice a charakteristika marxismu

2.1.1 Marxismus jako multidimenzionální fenomén

Stejně jako v třetina filosofických, náboženských, mytologických i ideologických směrů ani marxismus nepředkládá vlastní definici sebe sama. Tu přinejmenším až autoři, kteří marxismus studovali, analyzovali, kritizovali a v neposlední řadě také právě definovali. Problém tohoto typu definice *ex post* spočívá v tom, že ji nepředkládá sám myšlenkový zdroj, nýbrž pouze jeho jednotlivé interpretace, které se od sebe často vzájemně liší. Proto ani dnes neexistuje ustálená, všezahrnující a zároveň dostatečně konkrétní a výstižná definice marxismu. Z toho důvodu je například vhodné vyjít z obecného tvrzení, že marxismus je *multidimenzionálním fenoménem*⁷ a až následně v rámci popisu jeho jednotlivých dimenzí a charakteristických znaků tuto definici zpřesňovat.

2.1.2 Marxismus jako věda

Karel Marx a také Bedřich Engels by sami sebe pravděpodobně označili za exaktní vědce.⁸ Takovému charakteru marxismu dále nasvědčuje, jak mnoho jeho kritiků přiznává, vcelku precizní analýza nedostatků a problémů tehdejšího kapitalismu.⁹

Přesto se však našlo mnoho silných argumentů, jež dokázaly v destrukci marxismu významným způsobem zpochybnit. Například Józef Maria Bocheński uvádí hned třetí důvod, proč marxismus nelze považovat za vědu. Ukázal, že se nejprve neopírá o zkušenosti a fakta, nýbrž pouze o dogmata, jež si Marx sám předem určil jako axiomy vlastního bádání. Za druhé, že mu chybí vnitřní koherence a bezrozpornost, kterou se věda musí vyznačovat.¹⁰ Konečně za třetí, že sám sebe považuje za jedinou pravdu a tudíž je absolutně rigidní a odmítá podstoupit jakoukoliv destrukční verifikaci svých tvrzení a hypotéz skrze metodu falsifikace.¹¹ Dalším významným kritikem v destrukci marxismu byl Leszek Kołakowski, který správně podotkl, že v destrukci mohou být jen metody a postupy dosahování cíle (tj. jejich procesní stránka), nikdy však samotné politické i společenské jednání ani utopická vize daného cíle. Marx v aktivismus, volání po uskutečnění revoluce, jakož i vize ideálního komunistického státu, nepodporují žádnými v destrukci argumenty tak v destrukci marxismu popírají.¹²

Tuto kritiku významně rozvinul Karl Popper, když opět konstatoval, že věda je definována vždy správnou metodologií a nikoliv správnými výsledky. Naopak v destrukci bádání má podle

⁷ Originální byla definice multidimenzionálním fenoménem použita ve vztahu k pojmu práva a jejím autorem je prof. JUDr. Aleš Gerloch, CSc. Viz GERLOCH, Aleš., 2013, s. 21.

⁸ Nasvědčuje tomu již jen Marxova předmluva k prvnímu vydání Kapitálu, kde mimo jiné uvádí, že „každý za átek je t řký – to platí v každé věd . Bude tedy nejobtížnější porozumět první kapitole, zejména oddílu, který obsahuje analýzu zboží.“ (MARX, Karel., 1953, s. 15).

⁹ Jako příklad je možné uvést slova Karla Poppera, který k tomu poznamenal, že „Marxova sociologická a ekonomická analýza dobové společnosti byla možná poněkud jednostranná, ale přes tuto zaujatost byla vynikající, pokud popisovala. (...) Musíme přiznat, že Marx viděl mnoho v cíli ve správném směru.“ (POPPER, Karl R., 1994, s. 165).

¹⁰ K tomu srov. například POPPER, Karl R. 1994, s. 191 - 220.

¹¹ BOCHEŃSKI, Józef Maria a Gerhart NIEMAYER., 1958, s. 633.

¹² KOŁAKOWSKI, Leszek, 1973, s. 169.

Poppera vždy stát určitá teorie neboli hypotéza, jejíž vznik i pí í na jsou naprosto irelevantní. Teorie není potřeba obhajovat ani nastavovat jako dogmata, naopak je nezbytné připustit jejich vyvrátitelnost. V dechost leží až za vytvořením hypotézy a spoívá v jejím ovování metodou falsifikace. Klíové je v tomto ohledu snažit se teorii nikoliv potvrdit, nýbrž vyvrátit. Ve v d totíž existuje jen jeden axiom, který íká, že žádná teorie není platná absolutně a provždy, nýbrž její platnost existuje pouze do té doby, než bude vyvrácena a nahrazena teorií další. Marxismus v tomto ohledu íní pravý opak. Staví své teorie jako nezmenitelné a nepopíratelné pravdy a obestavuje je barikádou podp rných argument odmítaje konfrontaci s jakoukoli v dečkou kritikou. Popper jej proto nazývá „naivním indukcionismem“ i na jiném míst „v šteckou filosofii“.¹³

Z vy eného je vyvoditelné, že marxismus nelze považovat za v du, ale spíše za „samozvanou pseudov du“. Tento záv r je pro práci klí ový, nebo odhaluje zásadní charakter marxismu, kterým je využívání jeho pseudodeckých metod, jako jsou dialektika (resp. dialektický materialismus)¹⁴ a historicismus (resp. filosofie d jin),¹⁵ k dogmatickému dovozování své neomylnosti.

¹³ POPPER, Karl R., 1994, s. 165; pro komplexní podrobnější informace o v decké metodologii pak viz POPPER, Karl R., 1997.

¹⁴ Nev dechost dialektické metody konstatovali již mnozí odborníci. Lucio Colletti k této v ci poznamenal, že pochybná hegelíánská dialektika, ke které se Marx upíná, p edpokládá finalismus d jin a navíc v n m p evrací kauzalitu. Na jiném míst o dialektice prohlásil, že je naprosto nesouladná s v dou, „což *ostan všichni v dci v dí*“. D vodem je podle n j zejména fakt, že dialektická metoda zpravidla vede k utopickým vizím, které jsou již s v dou absolutně neslučitelné (BANKOWICZ, Marek., 2013, s. 51; 52 a citace na t chto stranách uvedené).

Józef Maria Boche ski k dialektice poznamenal, že „[ji; pozn. autora] *nelze považovat za nic jiného než za soubor zjednodušujících „selskorozumových“ pou ek. Siln znepokojující a nebezpečná je dále skute nost, že dialektická logika, která p edpokládá pravdivost v í sob evidentn rozporných tvrzení, je zna n vzdálená logice formální*.“ (BOCHE SKI, Józef Maria., 1962, s. 9).

Alfred G. Meyer považoval dialektiku nikoliv za v deckou metodu, nýbrž za znak náboženskosti marxismu, nebo ji p irovnával k teodiceji, tedy k náboženské v d zabývající se zlem jako protikladem dobra. Práv vrstvení protiklad je jednou ze st žejních metod této teologie. Viz MEYER, Alfred G., 1970, s. 14 – 20. Meyer dále poznamenal, že celá tato metoda je mystifikací p ebírající terminologii klasické formální logiky, které ovšem dává nový, zcela nelogický obsah, ímž dochází ke zmatení pojm a nelogická dialektika pak vypadá jako logická. Formální logika například nep ípuští syntézu protiklad („a“ a „negace a“) a proto slovu protiklad dodává dialektika nový relativizovaný význam (MEYER, Alfred G., 1970, s. 36).

Celou tuto argumentaci pak shrnul Karl Popper, který uvedl, že dialektická metoda je jen „zesíleným dogmatismem“ odporujícím formální logice (POPPER, Karl R., 1963, s. 315 – 316).

¹⁵ Stejn tak mnozí auto i popírali v dechost historicismu. Raymond Aron považoval Marx v historismus za iracionálně fatalistický a absolutizovaný, což vede k transformaci lov ka ze svobodného subjektu p etvá ejcího si sv t k obrazu svému na pouhý objekt zmítaný abstraktními d jinnými zákonitostmi. Aron sám tomuto p ístupu nevil a naopak byl toho názoru, že d jiny vykládat absolutně pravdiv a bezchybn nelze, což dokazoval mylnými predikcemi samotného marxismu (ARON, Raymond, Jean-Louis MISSIKA a Dominique WOLTON., 2003, s. 56 – 61).

Historicismus kritizoval i T. G. Masaryk, jenž prohlásil, že se v Marxov podání jedná o koncepci vyvozující všechny zákonitosti, fakta i vztahy z ryze ekonomických pí ín ignorujíc veškeré aspekty neekonomické, která je navíc extrémně fatalistická, a proto neumí pravdiv popsat reálný sv t a správnost jejich záv r nelze ov ít (MASARYK, T., 2000, s. 141).

Samotným autorem pojmu „historicismus“ a tudíž nejvýznamnějším kritikem Marxovy filosofie d jin je pak Karl Popper, který jej popsal jako „v šteckou“ metodu snažící se odhalit souvislosti a konotace tam, kde nejsou. Jejím cílem je zbavit lov ka svobodné v le a individuality a u lat z n j objekt d jin. Veškeré dobro pak p edstavuje nem nná dokonale organizovaná spole nost, která však nikdy nevznikne, nebo historicismus pomíjí mnoho fatalisticky nezávislých faktor . Historicismus tedy vždy vede k utopii a jeho praktickým napln ěním je vždy totalita. Takto Popper objevil prvky historicismu nejprve u Platóna (POPPER, Karl R., 1994, s. 60 – 153) a následně ještě jednozna n ji u samotného Marxe (POPPER, Karl R., 1994, s. 73 - 103).

2.1.3 Marxismus jako náboženství

Mnoho autorů dále charakterizuje marxismus jako náboženství i mytologii. Raymond Aron v tomto kontextu mluví o těch mýtech, jimiž je marxismus definovatelný. První mýtus, mýtus levice,¹⁶ představuje marxismus a z něho vzniklá hnutí jako jediné aktéry zajišťující další rozvoj společnosti a dosažení ideálního utopického stavu komunistické společnosti. Mýtus revoluce¹⁷ následně představuje radikální způsob, jakým má být dosažen cíl narušení a jakým lze dojít k tomuto ideálnímu cíli. Tímto způsobem máme být výlučně krvavá revoluce bojující samotné základy dosavadního systému. Poslední mýtus, mýtus proletariátu,¹⁸ pak ukazuje, že skutečným aktérem této krvavé revoluce má být proletariát, doposud utiskovaná široká vrstva společnosti, jež v rukou má klíč k dokonalejšímu zítka. Tyto mýty nevyznívají příliš v dech, ba naopak lze z nich vycítit až posvátnou náboženskost marxismu.

Dalším z řady teoretiků¹⁹ náboženského charakteru marxismu byl Leszek Kołakowski, který mimo jiné pozoroval, že by se v vrstvě marxistických proroků ukázala být falešná, nijak to nenabouralo víru marxistů ve správnost jejich tezí. Odtud vyvodil, že přiklon marxistů k této teorii není nijak logicky a věcně podložen, nýbrž je založen výlučně na jejich náboženské víře a potřebě jistoty.²⁰

Patrně nejdůležitější rozbor provedl v tomto ohledu Alfred G. Meyer, který našel hned několik analogií mezi marxismem a židovsko-křesťanskou ideologií. Marxovu koncepci vytvoření nové, skutečně svobodné společnosti, přirovnal ke spasení a proletariát k mesiášovi, jenž má svou úlohu popsanému spasení dovést. V jediné věci, jenž má vzniknout po zániku státu a vytvoření komunistické společnosti, viděl Meyer vyvolený židovský národ. Tehdejší stav kapitalismu pak byl přirovnán ke stavu hříchu a úpadku a komunismus, jakožto nový světový řád, měl symbolizovat ráj. Meyer navíc poukázal i na fakt, že Marx ve své rétorice velice často využíval nábožensky podbarvená slova, jako jsou „víra“, „prorok“, „křížová výprava“, „hřích“, „hereze“, i „sekta“. Nakonec Meyer také upozornil na to, jak často se Marx odkazoval na texty výše zmíněných dvou náboženství.²¹

¹⁶ ARON, Raymond., 2001, s. 17 - 47.

¹⁷ ARON, Raymond., 2001, s. 48 - 78.

¹⁸ ARON, Raymond., 2001, s. 79 - 106.

¹⁹ Bohužel v této práci nelze citovat všechny autory. Přesto v této poznámce přikládám ještě další dva z velmi zajímavých argumentací dokazujících náboženskost marxismu. Jako náboženství (resp. falešné náboženství) charakterizoval marxismus rovněž Nikolaj Berdajev. Ten ve svých pracích prohlásil, že „proletariát je pro Marxe novým Izraelem, spasitelem a budovatelem nového království na zemi. Marx v proletariátském komunismu je odchylkou od starohebrejského chiliasmu. Vyvolený národ se promění ve vyvolanou třídu.“ Na jiném místě pak dodává, že marxismus má i prvotní hřích, jímž je vykořisťování kapitalismem, resp. vykořisťování jedné třídy druhou. (BANKOWICZ, Marek., 2013, s. 38 – 39).

Další podobnou argumentaci můžeme vyrozumět z úst Jeana Jaurès, jenž uvedl: „(...) v Marxově dialektice musí být proletariát, onen novodobý Spasitel, zbavený veškerých jistot, vyjmutý z jakéhokoli práva, uvržený na samé dno historické a společenské nicotnosti, aby se sám mohl zvednout a tím také mohl pozvednout celou společnost.“ (BANKOWICZ, Marek., 2013, s. 71).

²⁰ Citován BANKOWICZ, Marek., 2013, s. 75.

²¹ MEYER, Alfred G., 1970, s. 12 – 13.

Naproti tomu však existují i myslitelé, kteří při irovnání marxismu k náboženství zásadně odmítali. Józef Maria Bocheński například poznamenal, že komunismus není náboženskou vírou, protože se nedovolává boží autority. Jinými slovy Marxismus si činí nárok na vědeckost, avšak zároveň si po ní jako víra, z čehož plyne, že pravděpodobně není ani jedním, nýbrž ním jiným.²²

Tuto myšlenku dokázal podstatně dále rozvést T. G. Masaryk, který sice našel v Marxovi učením určité prvky náboženskosti, jako jsou dogmatismus, mesiášství, absolutismus a zejména pak ambice projektovat nová, doslova revoluční etická pravidla ve vědin nastolení nového světového řádu, takového ráje. Co však podle něj marxismus od náboženství odlišuje, je jeho přímá plynoucí z materialistického učení. Marxismus zahazuje boha a staví na jeho místo člověka i spíše člověka. Člověk je prostředkem a cílem všeho, stává se dialekticky zároveň subjektem i objektem veškerého vývoje. Tento poněkud zvrácený humanismus spojený s determinismem nazval Masaryk titanismem.²³

Velmi striktním odpůrcem koncepce marxismu jakožto náboženství byl rovněž Rio Preisner, jenž ukazoval, že marxismus nemůže být totožný s náboženstvím nebo jeho dokonalý cíl (tj. ráj ve formě komunistické společnosti) je dosažitelný lidským nebo spíše „pozemským“ úsilím. Náboženství však naproti tomu vkládá dosažení konečného cíle výlučně do rukou supranacionální autority.²⁴

Byť marxismus obsahuje určité znaky náboženství, přesto jsou zde pádné argumenty, které neumožní plně jej s náboženstvím ztotožnit. Klíčovými jsou ovšem pro tuto práci právě ty znaky marxismu, které s náboženstvím vcelku obstojně korespondují a odhalují tedy další z jeho základních charakteristik.

2.1.4 Marxismus jako ideologie

Nejvýstižnější definicí marxismu je jeho zařazení mezi ideologie.²⁵ Marek Bankowicz uvádí, že marxismus „má univerzální nároky, protože chce obsáhnout a vysvětlit všechny aspekty společenské skutečnosti. Může to vypadat poněkud paradoxně, ale marxismus chce být součástí filosofie, ekonomie, sociologie a dokonce – jak lze občas zaslechnout – zvláštním politickým náboženstvím“.²⁶ Jinými slovy právě z této žánrově definovatelného charakteru marxismu, který v sobě obsahuje značně heterogenní prvky, jakož i z jeho ambice odpovědět na všechny otázky týkající se života společnosti, lze vyvodit, že marxismus lze platně definovat pouze jako ideologii.

Přesto se marxistická ideologie vyznačuje určitými specifiky. Na rozdíl od ostatních ideologií je z hlediska tradiční formální logiky vnitřně nesourodá a na určitých místech dokonce kontradiktorní

²² Srov. BANKOWICZ, Marek., 2013, s. 45.

²³ MACHOVEC, Milan., 1968, s. 153.

²⁴ PREISNER, Rio., 1973, s. 22 – 23.

²⁵ Pro účely této práce lze ideologii definovat jako „systém idejí, soustavu názorů, světový názor transformovaný v doktrínu politické strany nebo skupiny. Tento svět idejí chce reálný svět nejen vysvětlit, ale také změnit. Praktické části ideologie jsou stejně významné jako části teoretické. Je systematickou politickou doktrínou, která má ctít záležitost předložit komplexní teorii člověka a společnosti. (...) Každá ideologie se nutně opírá o vědu, ale zároveň musí usilovat o lidovost, (...)“ (CABADA, Ladislav a Michal KUBÁT., 2002, s. 133).

²⁶ BANKOWICZ, Marek., 2013, s. 7.

a sama sebe popírající. Tyto formální logické problémy však bezesbýtku eší „logika dialektická“, u níž však již byla zásadn zpochybn na její v decká relevance. Z hlediska ideologického však nev deckost nutn není na p ekážku a tudíž lze dojít k záv ru, že marxismus napl uje jeden ze základních znak ideologie tím, že je z hlediska své vlastní pochybné logiky ucelený, bezrozporný a vnit n konzistentní.²⁷ Dalším specifíkem marxismu je snaha kombinovat teorii (filosofii, v du) s praxí (aktivismem, politikou). Samotného vrcholu tohoto aktivismu, tedy transformace ideologie v doktrínu politické strany, docílil již sám Marx, když v Londýn vydal 21. 2. 1848 Manifest komunistické strany, který lze považovat za skute ný politický program.²⁸ Tuto stránku marxismu však podstatn dále rozvinuli V. I. Lenin a J. V. Stalin a mnozí další (viz dále).

Ideologický charakter marxismu dále dokazuje systém sice nepotvrditelných, ale zároveň nevyvratitelných axiom í dogmat, na nichž je celá Marxova dialektická konstrukce postavena. Tyto pravdy marxismu, které nejsou op eny ani o faktické (pop . empirické) d kazy ani o formální (tedy racionální) logiku, vycházejí jednak z analýzy raného kapitalismu (teorie hodnoty²⁹ a nadhodnoty,³⁰ teorie vyko is ování v d sledku konkurence³¹ apod.), jednak z etického apelu (glorifikace rovnosti a skute né svobody,³² víry v proletariát a v revoluci³³) a dále taktéž Marxových filosofických konstrukcí (zejména ekonomismu a historicismu, které Karl Popper dohromady nazývá ekonomickým historicismem³⁴). Tento dogmatický systém tvo í poslední esenciální sou ást marxismu jakožto ucelené, velmi t žce vyvratitelné a p edevším ideov sob sta né struktury neboli ideologie.

2.2 Vývoj klí ových fenomén

2.2.1 Leninismus

Byl-li marxismus definován jako ideologie s prvky náboženství a „pseudov deckosti“, pak lze p edpokládat, že leninismus a také stalinismus lze definovat stejným zp sobem, nebo d vody, jež vedly v p ípad marxismu k p esv d ení, že se ze všeho nejvíce jedná o ideologii, jsou v p ípad leninismu i stalinismu ješt posíleny.

²⁷ Na d kaz tohoto tvrzení je možné uvést jeden p íklad. Alfred Meyer vcelku výstižn ukazuje, že marxisté na jednu stranu zastávají historický materialismus, tedy fatalistickou koncepci, v jejímž rámci je lov k pouhým objektem d jin, na stranu druhou však vykazují ur itý aktivismus a také víru, že proletá í dokážou provést revoluci a vytvo it dokonalý sv t, který bude kone nou fází vývoje spole ností. Takto vzniká paradox, v n mž je lov k jednak bezvýznamným objektem d jin a jednak jejich nejsiln jším subjektem. Marx je tedy zároveň determinista i oponent determinismu (MEYER, Alfred G., 1970, s. 10). Takovýto záv r formální logika nedovoluje, dialektická logika je však schopna oba kontradiktorní výroky uvést v soulad tvrzením, že determinismus sice platí a ke komunismu se vždy dojde, lov k však m že svými iny „zmírnit jeho porodní bolesti“ (MARX, Karel., 1953, s. 19).

²⁸ MARX, Karel a ENGELS, Bed ich., 1972.

²⁹ MARX, Karel., 1953, s. 64 – 88.

³⁰ MARX, Karel., 1953, s. 205 – 217; 230 – 248; 537 – 548.

³¹ MARX, Karel., 1953, s. 611 – 645.

³² MARX, Karel., 1953, s. 195.

³³ MARX, Karel., 1953, s. 27; 320 – 326.

³⁴ By by zde op t bylo vhodné odkázat na konkrétní stránky originálního Marxova díla, nelze tak u init, nebo jeho filosofické konstrukce spíše proza ují celým marxismem, než že by byly n kde konkrétn definovány. Proto je jednodušší v tomto p ípad odkázat tená e na velmi výstižnou charakteristiku Karla Poppera (POPPER, Karl R., 1994, s. 89 – 97).

Leninovy výchozí předpoklady společnosti rozdělují do antagonistických tříd, z nichž jedna (menšinová buržoazie) vykořisťuje a utlačuje druhou (pracující masu)³⁵ a státu, jehož jediným smyslem a účelem je sloužit jako mocenský nástroj k utlačování jedné třídy druhou,³⁶ se s marxistickou analýzou kapitalismu téměř přesně shodují. Jedinou změnou lze pozorovat v koncepci utlačovaných. Zatímco Marx mluví i o proletariátu, utlačovaném v moderních raně kapitalistických společnostech, Lenin pojetí utlačované třídy rozšiřuje na všechny pracující a vykořisťované masy, tedy na lid.³⁷ Pravděpodobným účelem tohoto posunu byla adaptace Marxova učení na ruské poměry, které byly moderní raně kapitalistické společnosti vzdáleny. Význam tohoto posunu jak pro teoretickou rovinu, tak i pro dopady na ústavní právo však nelze přehlédnout. Základní ideové nonsense³⁸ totiž zůstávají v obou případech nezmeněny a první logický krok (tj. volání po nevyhnutelné revoluci) vycházející z těchto předpokladů se také nijak neliší. Je to ovšem další posun od Marxovy snahy o vědecký popis nevyhnutelného a přirozeného vývoje od kapitalismu ke komunismu daného vnitřními společenskými zákonitostmi, směrem k obyčejnému etickému a především nijak neopodstatněnému výroku, založeném na víře, že utlačování se jednou vzbouří, i když z toho důvodu, že jsou utlačováni. Lze tedy konstatovat, že Lenin byl v popisování těchto teoretických východisek vulgárnější a fanatičtější, avšak zároveň upřímnější, nebo přestal předstírat vědeckost.³⁹

Na dalším logickém kroku, tedy na přechodu vícefázové společnosti z kapitalistické na komunistickou, se oba ideologové v zásadě shodují. Oba předpokládají násilnou revoluci utlačovaných s cílem zlikvidovat instituce původního kapitalistického a demokratického státu a následně přechodné období diktatury proletariátu v podobě značně vertikálně decentralizovaného zřízení po vzoru francouzských komun z roku 1871, v jejichž rámci bude všechný majetek společný a který bude spravovat samotný úvodní lid volící a odvolávající ze svého stádu do své pracovní komuny, která ve svých rukou koncentruje zákonodárnou i výkonnou moc. Tato fáze má přirozeně vést ke změně myšlení lidí, která údajně za nou dobrovolně a ze zvyku dodržovat všechna pravidla a pracovat podle svých schopností ve prospěch celku, což umožní zvýšení produktivity, odumření státu a dobudování komunismu, který bude schopen každému dát vše podle jeho potřeb.

Přesto se Lenin od Marxe odlišuje v chápání některých detailů významných pro ústavní vývoj v zemích ovlivněných leninismem. Shodně s Marxem Lenin předpokládá nutnost organizované

³⁵ LENIN, V. I., 1950, s. 134 – 135.

³⁶ LENIN, V. I., 1950, s. 135 – 139.

³⁷ LENIN, V. I., 1950, s. 146; 155 – 156.

³⁸ Ty spoívají zprv v chybném pojetí společnosti jakožto souboru tříd s antagonistickými zájmy namísto souboru jednotlivců se sice odlišnými, avšak nikoliv nutně antagonistickými zájmy, které nezůstávají rigidní, ale mní se v závislosti na změně postavení jednotlivce (srov. s názory Nikolaje Berájeva In: BANKOWICZ, Marek., 2013, s. 36. a Karla Poppera citované v pozn. 19) a zadruhé ve vcelku nepochopitelném volání po nevyhnutelné revoluci a ignorování jakýchkoliv alternativ, zejména pak v možnosti postupně demokraticky reformovat kapitalismus (POPPER, Karl R., 1994, s. 165).

³⁹ Posun od Marxovy vědeckosti, teoretičtosti i abstraktnosti směrem k Leninovu aktivismu a politické praktičtosti vcelku vystihuje následující citát „*Otázka pomru socialistické revoluce proletariátu ke státu tak [tj. vlivem „imperialistické války“; pozn. autora] nabývá nejenom prakticko-politického, nýbrž i krajně aktuálního významu...*“ (LENIN, V. I., 1950, s. 131 – 132).

proletácké strany p řpravující masy na revoluci. Na rozdíl od n j⁴⁰ však obhajuje smysl její existence i poté, co bude revoluce provedena a p vodní státní aparát rozmetán. Lenin mluví o diktatu e proletariátu sice jako o p echodné fázi vývoje, zd raz uje však asovou neur itost a tedy možnost i výrazn dlouhého trvání této periody.⁴¹ Zárove dodává, že v této fázi je stále ješt pot eba ur ité formy státu, který bude „demokraticky centralizován“,⁴² což si p edstavuje jako situaci, kdy státu vládne komunistická strana.⁴³ Tímto si p řpravuje ideologickou p du pro zavedení tuhé diktatury centralizující moc v rukou komunistické strany a sm ůjící mimod k k totalit .⁴⁴

Záv rem je pot eba ješt poukázat na pravd podobn nejzásadn ější rozdíl mezi ob ma ideologiemi. Marx je svou podstatou materialista kladoucí d raz na materiální stránku života spole nosti (tzv. základnu), která determinuje sociální postavení d lnic a od níž se odvíjí všechny stránky ostatní (tzv. nadstavba).⁴⁵ Lenin naproti tomu ekonomické a sociální stránce v nuje jen malý prostor a zam uje se primárn na stránku státoprávní, politickou a mocenskou.⁴⁶ Marx v ekonomismus je tedy nahrazen jiným, doposud neznámým p ístupem, který jsem se rozhodl nazvat *politismus*.⁴⁷ Zatímco ekonomismus lze charakterizovat jako názor, že základnou správn fungujícího systému je dostate ná materiální úrove jednotlivce i spole nosti jako celku, a idealismus jako názor, že správn fungující systém je založen na maximalizaci duševních (pop . duchovních) hodnot, *politismus* vidí základ správn fungujícího systému v existenci autoritativní politické moci kontrolující p evážnou v tšinu aspekt ů života jednotlivce i spole nosti (ideáln všechny tyto aspekty). Oba doposud známé ideové systémy definovaly sv j kone ný cíl jako dosažení n jakého abstraktního dobra (by každý z nich spat uje toto dobro v jiných hodnotách), kdežto primárním cílem

⁴⁰ Marx v tomto kontextu obhajuje siln decentralizovanou a zárove federalizovanou státní strukturu spravující se na základ jakési formy p ímé demokracie (MARX, Karel., 1951, s. 50 – 53), což je jedna z jeho vcelku zajímavých a v dnešní demokracii pom rn vlivných myšlenek s potenciálem p sobit pozitivn .

⁴¹ Srov. „*Je jasné, že nem že být e i o p esném ur ení chvíle budoucího „odumírání“, tím spíše, že tu jde o zjevn dlouhotrvající proces.*“ (LENIN, V. I., 1950, s. 184).

⁴² LENIN, V. I., 1950, s. 163 – 165; 177 – 178.

⁴³ Srov. „*Marxismus, tím že vychovává d lnickou stranu, vychovává avantgardu proletariátu, která je s to p evzít moc a vést všechen lid k socialismu, ídit a organisovat nový ád, být u ítelkou, v d í silou a v dkyní všech pracujících a vyko ís ovaných p í budování jejich spole enského života bez buržoasie a proti buržoasii.*“ (LENIN, V. I., 1950, s. 146).

⁴⁴ Lenin o ekává, že odumírání státu bude vypadat tak, že lidé za nou ze zvyku a dobrovoln poslouchat všechna pravidla spole enského soužití a zárove se budou k jejich dodržování vzájemn donucovat (LENIN, V. I., 1950, s. 183; 189), to však vede k vytvo ení Havlem definované spole nosti žijící ve lži, automaticky plnící nelogické úkony a vzájemn na sebe donášející (viz pozn. . 4).

⁴⁵ Viz nap . MARX, Karel., 1963, s. 511.

⁴⁶ S tímto souhlasí i J. M. Boche ski, který tento fakt považuje za nejv tší rozpor mezi ob ma ideologiemi. Podle Bohe skiho se Marx snažil o popis a analýzu spole nosti a vyvození ur itých d sledk této analýzy, zatímco Leninovým cílem bylo pok ívit a využít takovouto analýzu pro své politicko-mocenské cíle. P irozenou revoluci provedenou proletariátem ve jménu ekonomických svobod a sociálních práv nahradil Lenin organizovaným státním p evratem provedeným pod záštitou p edvoje – komunistické strany. Zatímco u Marxe je tedy proletariát centrem d ní a subjektem revoluce, v Leninov podání se subjektem revoluce stává strana a z proletariátu, stejn jako z celé spole nosti se stává pouhý objekt její despotické nadvlády (BANKOWICZ, Marek., 2013, s. 47 a odkazy zde uvedené).

⁴⁷ Tuto kategorii jsem se rozhodl zavést z toho dvodu, že existují n které striktn totalitní ideologie (nap . práv zmín ný leninismus), jež nelze jejich povahou platn za adit ani pod materialismus ani pod idealismus.

politistických ideologií je pouze dosažení moci a kontroly nad systémem, díky čemuž jakýkoliv normativní akcent dobře postrádají.

Přes všechny tyto rozpory však lze jen říci fakt, že leninismus z marxismu přímo vychází a že Marx svou úřaditelskou jednoduchostí zjednodušil Leninovi cestu ke své vlastní dezinterpretaci.⁴⁸ Obě ideologie mají rovněž mnoho totožných názorů a idejí.⁴⁹ Při odpovědi na otázku, zdali je možné ztotožnit leninismus s marxismem a tudíž i vliv leninismu na ústavní právo s vlivem marxismu, je tedy nutné konstatovat že „ano i ne“. Na jednu stranu lze postavit silný argument, že Lenin některé z Marxových klíčových myšlenek popřel a přispěl svým potřebám takovým způsobem, s nímž by samotný Marx pravděpodobně nesouhlasil. Na straně druhé je však možné argumentovat tím způsobem, že Lenina by celý tento koncept nikdy nenapadl, pokud by neexistovala marxistická ideologie a zároveň také tím, že samotná marxistická ideologie svou dialektickou metodou navádí případně Marxovy následovníky k tomu, aby si jí dle vlastních potřeb dezinterpretovaly. Leninismus a další z marxismu vycházející ideologie tedy nelze charakterizovat jako přímé konsekvence Marxova učení ani jako jeho absolutní deformace, nýbrž jako jeho *metamorfózy*, které se mohou v praktické rovině projevit výrazně odlišnými vlivy. Z tohoto důvodu je pro účely této práce nutné rozlišovat mezi vlivem marxismu a vlivem leninismu.

2.2.2 Stalinismus

Stalinismus lze stejně jako leninismus označit jako *politistickou ideologii*. Stejně tak lze o stalinismu mluvit jako o *metamorfóze* marxismu. Z obecného hlediska lze ještě konstatovat, že pokud byl leninismus charakterizován jako v jistém ohledu „úplněnější“ než marxismus, pak je stalinismus nutné označit za „nejúplněnější“ z těchto tří. Pokud byl marxismus definován jako naivní „pseudovědecká“ utopie a leninismus jako jeho praktická *metamorfóza* upravená pro mocenské účely, pak stalinismus lze nejlépe definovat jako promyšlenou politickou propagandu ignorující pravdu a

⁴⁸ S tím souhlasí i Leszek Kołakowski, když píše: „Když Leninovi odpovíci poukazovali na to, že se zpronevňuje n kterým Marxovým dležitým myšlenkám (například když upozorovali, že Marxova „diktatura“ na rozdíl od diktatury Leninovy v bec neznamená despotickou a nezákonnou vládu), neodhalovali Leninovo zpronevření se Marxovi, ale ned slednost Marxe samotného.“ (BANKOWICZ, Marek., 2013, s. 77 a odkazy zde uvedené) i přesto n Raymond Aron, který sice pronesl, že „leninistickou interpretaci by sám Karel Marx pravděpodobně odmítl“ (ARON, Raymond, Jean-Louis MISSIKA a Dominique WOLTON., 2003, s. 323), avšak s dodatkem, že “[Marxova; pozn. autora] odpovědnost spoívá v tom, že spojil analýzu a odsouzení kapitalismu na jedné straně se socialistickou vizí a utopií na straně druhé.“ (BANKOWICZ, Marek., 2013, s. 33 a odkazy zde uvedené), odkud Marek Bankowicz právem vyvozuje, že „právě ona prorocká vize utopického komunistického režimu vytvořila prostor pro nastolení totalitních režimů.“ (BANKOWICZ, Marek., 2013, s. 33).

⁴⁹ V tomto ohledu Alfred G. Meyer konstatoval, že leninismus je pouze konkretizací marxismu a jeho adaptací a transformací úřaditelskou pro praktické využití. (BANKOWICZ, Marek., 2013, s. 98 – 99 a odkazy zde uvedené). Rovněž Rio Preisner, jak uvádí Marek Bankowicz, „nespatřoval žádných rozdílů mezi marxismem a leninismem. Přímě naopak se domníval, že mezi Marxovým učemím a Leninovým učemím tlejšího boje a Leninovým učemím tlejšího boje je totalitní charakter státu. Leninismus podle Preisnera viditelně vytahuje na denní světlo protidemokratické, protihumanistické a veškeré další zlé charakteristiky marxismu. Dá se tedy říci, že leninismus je kvintesencí marxismu.“ (BANKOWICZ, Marek., 2013, s. 118).

logiku v zájmu účelovosti a efektivity.⁵⁰ Stalin ve svých spisech odkazuje výhradně na Lenina a mluví jako o konečném cíli jen o socialismu.⁵¹ Marxismus a komunismus vzniknší odumíráním státu a koncem diktatury proletariátu vynechává.

Zároveň můžeme ve Stalinových myšlenkách najít několik klíčových pokrovení nejen marxismu, ale i leninismu. Schvaloval-li Marx proletářskou stranu pouze v období přípravy revoluce a naznačoval-li Lenin dočasnou existenci této strany i po revoluci, Stalin považuje existenci strany⁵² za základ celého socialistického systému diktatury proletariátu, který je nově konečným cílem celého vývoje. Stalin dále upouští od Marxovy snahy decentralizovat společnost a využívá plně Leninovy myšlenky o „demokratické centralizaci“ k absolutní etatizaci společnosti. Opět zavádí byrokracii, armádu, navíc mnoho „masových organizací“ sloužících jako systém převodu a páku mezi stranou a masami, které ještě více utvrzují centralizaci moci, etatizaci a v konečném důsledku účinný totalitní systém.⁵³ Z ideologie, jež se alespoň částečně snažila popsat skutečnost a navrhnout určitá (by utopická i účelová) řešení, se tedy ve Stalinově pojetí stává pouhý nástroj manipulace mas sloužící k udržení strany u moci,⁵⁴ doplněný v případě potřeby o fyzické donucení.⁵⁵

Přesto i stalinismus stále vychází z leninismu a tedy i z marxismu. Je to tedy další příklad *metamorfovaného* marxismu, který je v jistém smyslu jeho nutným vyústěním. Je totiž velmi obtížné, ne-li nemožné představit si jiný způsob aplikace a realizace některých Marxových naivních, utopistických a především velmi nedotažených myšlenek, nežli je právě forma totalitního absolutně antiindividualistického státu. Marx především nepřekládá žádné relevantní a uvěřitelné vysvětlení toho, proč a jak by hospodářství založené na veřejném vlastnictví mohlo všechny motivovat k práci podle maximálních schopností a tedy proč a jak se dosáhne takového zvýšení výroby, které umožní idylický přebytek všeho zboží. Stejně tak nevysvětluje, proč by najednou všichni chtěli dobrovolně poslouchat všechna pravidla.⁵⁶ V případě neexistujícího demokratického právního státu, který Marx popírá, se logicky jako nejjednodušší vysvětlení těchto zásadních mezer naskytá zavedení totalitního státu, ke kterému pak skutečně ve všech známých případech došlo. Tolik k vazbě stalinismu a

⁵⁰ Srov. „*Je jasné, že majíc takový arsenál [myšleno argumenty; pozn. autora], strana by se „jedna strana“ uvedla do zkázy, (...)*“ (STALIN, J. V., 1949, s. 159).

⁵¹ Srov. např. „*(...) o otázce definitivního vítězství socialismu (...)*“ (STALIN, J. V., 1949, s. 143). Tato věta je ve své podstatě zjevný protimluv, neboť socialismus má být přechodná a tudíž časově omezená fáze vývoje ke komunismu, která tudíž nemůže „definitivně zvítězit“.

⁵² Srov. „*Tato zvláštní forma svazku tkví v tom, že v dceřiném státu, v dceřiném systému diktatury proletariátu je jedna strana, strana proletariátu, strana komunistická, která nesdílí a nemůže sdílet vedení s jinými stranami.*“ (STALIN, J. V., 1949, s. 120)

⁵³ Srov. „*Potlačené orgány, armáda a jiné orgány jsou nyní, v období výstavby, stejně nezbytné jako v období občanské války. Bez těchto orgánů není možná jen pouhá kázeň, nýbrž práce diktatury na výstavbě*“ (STALIN, J. V., 1949, s. 122 – 123). Dále viz STALIN, J. V., 1949, s. 124.

⁵⁴ Srov. „*Vést za takových okolností znamená umět převést masu o správnosti politiky strany, razit a uskutečňovat hesla, která přivádí masu na pozice strany a usnadňují jim převést se na podklad vlastních zkušeností o správnosti politiky strany, povznášet masu na úroveň uvědomění strany a zajišťovat si takto podporu mas, jejich odhodlanost k rozhodujícímu boji.*“ (STALIN, J. V., 1949, s. 135)

⁵⁵ Srov. „*Nu a co když lat s menšinou, nesouhlasí-li nechce-li se dobrovolně podílet v línosti? Může strana, má strana, tlačit-li se do věcí línosti, přinutit menšinu, aby se podílela v línosti? Ano, může a musí.*“ (STALIN, J. V., 1949, s. 126)

⁵⁶ POPPER, Karl R., 1994, s. 119 – 127.

marxismu. Přesto je opět nutno odlišovat mezi tím, co Marx skutečně uvedl, a tím, kde jen ponechal mezeru, kterou zaplnil až Stalin. Z tohoto důvodu je pro účely této práce opět nezbytné odlišovat velmi pečlivě vliv marxismu od vlivu stalinismu.

3 ČÁST ZVLÁŠTNÍ

3.1 Ekonomismus

První vliv, o němž bude v této práci pojednáno, pramení z Marxova ekonomismu charakterizovaného u něj jako základní a nadstavba, z níž vyplývá zájem marxistů o hospodářskou a sociální otázku, a to ve dvou možných podobách. Buď materiální rovina života člověka zdrazňuje spolu s rovinami ostatními,⁵⁷ anebo na jejich úkor.⁵⁸ Pro rozhodnutí, zdali je ekonomismus vlivem pozitivním či negativním, je tedy potřeba vždy studovat, jak tuto Marxovu myšlenku konkrétní ústavodárce interpretoval a aplikoval. Tento možný kontrast velmi výrazně projevuje zejména v lidskoprávní oblasti. Pokud je kladen důraz na sociální práva občanů, která jsou stavěna vedle všech ostatních lidských práv, lze v zásadě hovořit o pozitivním vlivu marxismu na lidskoprávní rozměr ústavy, potažmo na ústavu jako celek.

Za pozitivní vliv je v tomto kontextu možné považovat působení sociální demokracie v období po vzniku československé republiky. Sociální demokraté, o jejichž silném vlivu na tehdejší politickou i společenskou scénu svědčí například vítězství v parlamentních volbách v dubnu 1920,⁵⁹ se programově hlásili k první komunistické internacionále a po odtržení leninistické KS zamítli koncepci leninismu i stalinismu. Jejich politika byla pod vlivem Masarykových myšlenek velmi umírněná.⁶⁰ Požadovali mimo jiné vytvoření sociálních zákonů,⁶¹ které byly ovšem vlivem jejich činnosti,⁶² ovšem vlivem ostatních politických stran a ovšem rovněž vlivem T. G. Masaryka, v československu postupně přijaty, což samozřejmě nevyvrací i jiné, nemarkvistické vlivy, na tyto reformy. Přesto lze tuto skutečnost interpretovat jako určitě slabý, avšak pozitivní marxistický vliv.

Na stranu druhou však může nastat situace, kdy marxismem ovlivněná ústava sice klade důraz na sociální práva, avšak na úkor ostatních, zejména lidských a politických práv. Taková ústava sice

⁵⁷ Karl Popper například Marxův ekonomismus (i v jeho terminologii materialismus) viděl jako dualismus těla a ducha, který pouze podotýká, že bez materiálních vlivů nebude definice člověka ani jeho hodnota nikdy úplná (POPPER, Karl R., 1994, s. 90 – 93).

⁵⁸ T. G. Masaryk v tomto kontextu vcelku výstižně charakterizoval marxismus jako „zvládnutý darwinismus“. Toto označení plyne z Marxovy snahy vysvětlit veškeré jednání člověka ekonomickými motivy, což však podle Masaryka zejména v otázkách národního cítění, náboženství, morálky a umění jednoduše není možné. Ignorance neekonomických „vyšších“ motivů jednání a chování člověka vede k tomu, že jedinec i tuda za jiná být ovládána spíše pudy nežli rozumem a za jiná platit právo silnějšího a tyranie v tšiny. (srov. NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie., 2011, s. 89).

⁵⁹ TOMĚŠ, Josef a Jiří MALÍNSKÝ. [online]. [cit. 2015-02-18], s. 6.

⁶⁰ RUPNIK, Jacques., 2002, s. 49.

⁶¹ Například zákon č. 221/1924 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří, zákon č. 267/1921 Sb. z. a n., o státním příspěvku k podpoře nezaměstnaných, zákon č. 91/1918 Sb. z. a n., o osmihodinové pracovní době a zákon č. 143/1920 Sb. z. a n., o ústředním zaměstnancích i hornictví na správě dolů a jejich podílu na čistém zisku.

⁶² TOMĚŠ, Josef a Jiří MALÍNSKÝ. [online]. [cit. 2015-02-18], s. 7.

Marxovými slovy poskytuje lov ku „skute nou svobodu“, záhy mu však upírá jeho svobody formální (tj. svobody osobní a občanské). To může vést až k situaci, kdy lidé sice jsou materiálně zajištěni, ale nemají žádnou kontrolu nad státní mocí, jež se neustále vzdaluje reálným společenským potřebám, což zprůměruje efektivitu naplnění všech lidských práv, sociálních nevyjímaje. Tímto uzavřeným kruhem se lze následně dostat až k situaci, kdy se lidé stávají jen objekty státní moci, o nichž se ve všech ohledech bez jejich participace rozhoduje v centru, a tedy k totalitnímu státu, jehož existence rozhodně pozitivním vlivem marxismu není.

Příklady tohoto pojetí lidských práv můžeme najít v ústavách z let 1948 i 1960. První jmenovaná obsahuje v kapitole první, nazvané „Práva a povinnosti občanů“, katalog lidských práv, jehož podoba je vedle marxismu ovlivněna rovněž prvky leninismu. Podle očekávání výrazný akcent na sociální práva⁶³ přitom kontrastuje s faktem, že všechna zde uvedená lidská práva jsou prolomená skrze §§ 37 – 38,⁶⁴ § 171,⁶⁵ a nakonec skrze prováděcí právní předpisy.⁶⁶ Důležitá je se tak i na základě jednoduše dezinterpretovatelných zjednodušení, jako jsou „zájem lidové demokracie“, „ochrana lidové demokratického zřízení“, „budování socialismu“ i jiných hledisek založených na upřednostnění kolektivismu před individualismem.⁶⁷ Takováto ustanovení lze jednoduše zneužít pro zásadu *jakékoliv prolomení jakéhokoliv práva*. V rámci této ústavy dochází rovněž k supremaci rovnosti nad svobodou⁶⁸ a také k významnému rozšíření občanských povinností, které dále limitují lidská práva a svobody. Vedle běžných občanských povinností se zde vyskytuje rovněž povinnost vykonávat ve veřejné funkci, a to svobodně, poctivě a v duchu lidové demokratického zřízení (§ 31) a také povinnost pracovat podle svých schopností a svou prací přispívat k prospěchu celku (§ 1. III odst. 1 a § 32). První jmenovaná povinnost je ve své podstatě ústavně zakotvená povinnost souhlasit s režimem a podílet se

⁶³ Ústava například garantuje občanům ochranu a podporu rodinného života (§ 10 odst. 2), zaručuje plný duchovní i tělesný rozvoj mládeže (§ 11 odst. 3) a dále pak obsahuje §§ 26 – 29 Ústavy, které jsou souhrnně přímě nadepsány „práva sociální“. Najdeme v nich mimo jiné právo na práci, jež se podle § 26 odst. 2 „zaručuje zejména organizací práce řízenou státem podle plánovaného hospodářství“, čímž lze prokázat mou tezi, že již z práva na práci lze přímě vyvozovat centrálně řízenou ekonomiku, nebo ekonomika tržní nikdy úplnou zámětanost nemůže zajistit (viz dále). Dále zde najdeme rozvedení požadavků § 1. 3 odst. 3 Ústavy, tedy právo na spravedlivou odměnu za práci, právo na odpočinek po práci, existenci národního pojištění jakož i ve veřejné zdravotní a sociální péči a další.

⁶⁴ Tyto paragrafy v zásadě popírají všechna v Ústavě deklarovaná práva, nebo stanoví, že všechny projevy veřejného zneužívání práv a svobod směřující mimo jiné proti lidové demokratickému zřízení jsou trestné. Zákonem lze tedy prolomit i zde deklarovaná práva, když státní moc dojde k závěru, že je ohrožen ústavní řád, lidové demokratické zřízení nebo veřejný klid a pořádek. Formální garance a následná, v souladu s marxistickou dialektickou metodou provedená, účelová relativizace lidských práv je pro leninisty typická, nebo je jedním z klíčových kroků k nastolení autoritativního (popřímo totalitního) režimu.

⁶⁵ § 171 Ústavy definuje jakési „materiální pseudojádro“ Ústavy, jehož obsahem je ideologie marxismu leninismu, a naizuje, aby se celá ústava (veřejně katalogu práv a svobod) považovala za jeden celek a interpretovala podle tohoto „pseudojádra“.

⁶⁶ Například zákon č. 213/1948 Sb., který zprůměruje legalizovanost a opatření akčních výborů v období během a po únorovém převratu, i zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidové demokratické republiky definující trestné činy proti lidové demokratické republice, který „sehrál významnou úlohu ve vytváření systému legalizované nezákonnosti, ...“ (GRONSKÝ, Ján., 2006, s. 395 (pozn. č. 33)).

⁶⁷ Viz například § 9 odst. 3, § 14 odst. 1 i § 20 odst. 2 Ústavy. Příkladem je samozřejmě více, tento demonstrativní výčet však dle mého názoru k potvrzení mých myšlenek dostačuje.

⁶⁸ Rovnost, obsažená hned v § 1, je úplně první hodnotou uvedenou ve zvláštní části Ústavy.

na jeho zloinech ve jménu jeho nezpochybnitelné ideologie. V případě, že občan tyto povinnosti poruší, bude „*potrestán podle zákona*“ (§ 36 odst. 2).⁶⁹ Pracovní povinnost založená na myšlence, že plody ní práce přislouží kolektivisticky celku a nikoliv jednotlivci, není nepodobná jistému druhu *státního otroctví*⁷⁰ s tím rozdílem, že zde stále existuje podle § 27 „spravedlivá odměna za práci“.

V případě Ústavy z roku 1960 je katalog práv a povinností občanů uveden v hlavě druhé. U této ústavy lze pozorovat jednoznačnou návaznost na tzv. stalinskou ústavu z roku 1935 spočívající v tom, že práva a povinnosti občanů jsou začleněny až za kapitolu nazvanou „Společenské zřízení“, charakterizující třídní, politický a ekonomický základ státu. Toto je i zásadní formální rozdíl v Ústavě 9. května. Obecně lze konstatovat, že ekonomismus ignorující ostatní lidská práva a svobody se v Ústavě československé socialistické republiky zvýraznil. Důraz na hospodářská, sociální a kulturní práva se promítl v silnou supremacii těchto práv nad právy ostatními. To vyplývá jednak z toho, že sociální práva jsou nově začleněna na prvním místě (l. 21 – 27 Ústavy), jednak také z toho, že okruhy ostatních práv byly v porovnání s Ústavou 9. května podstatně zúženy.^{71 72} Z preferování rovnosti před svobodou se stala glorifikace rovnosti a to nejen rovnosti formální, nýbrž také materiální (l. 20 odst. 4). Již povodně rozšířený soubor občanských povinností se v nové Ústavě rozšířil ještě výrazněji a posunul jejich koncepci ještě více směrem ke kolektivismu.⁷³

V československém ústavním právu lze tedy obecně pojetí Marxova ekonomismu. Otázkou, zdali má akcent na sociální práva plynoucí z marxismu pozitivní i negativní dopady, ponechávám otevřenou a budu se jí blíže věnovat v závěru práce.

3.2 Etatizace, centralizace moci, prorůstání strany státem, relativizace hodnot

Druhý vliv, který z marxismu prozačuje, je volání po chopení se moci a následné decentralizaci moci do rukou územně samosprávných dělnických útvarů po vzoru pařížských komun

⁶⁹ Jedná se zejména zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon a zákon č. 87/1950 Sb., trestní řád.

⁷⁰ Vrcholem tohoto pojetí pracovní povinnosti bylo zřízení tábora nucené práce na základě zákona č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce (viz GRONSKÝ, Ján., 2006, s. 417 – 418 (pozn. č. 40)).

⁷¹ Z povodních 8 paragrafů (§§ 18 – 25 Ústavy) týkajících se politických práv v Ústavě 9. května se staly v Ústavě československé socialistické republiky dva články (l. 28 a 29 Ústavy), spíše deklaratorní povahy. Svoboda projevu, shromažďování, pouliční protesty a manifestace jakož i právo obracet se k zastupitelským sborům a k ostatním státním orgánům jsou podle nich prostě zaručeny a to tím, že stát (resp. KSČ) dá občanům k dispozici prostředky, které budou tyto svobody a tato práva zajišťovat. Zde lze opět pozorovat marxistickou dialektiku, která na jednu stranu sice deklaruje svobody, ale jejich naplnění umožní výhradně pod kontrolou a prostřednictvím státu (resp. KSČ). Podobné je tomu i v případě osobnostních práv a svobod, kde z povodních 11 paragrafů (§§ 2 – 9 a 15 – 17) zbyly jen tři články (l. 30 – 32) opět výrazně deklaratorní povahy zaručující nedotknutelnost osoby, nedotknutelnost obydlí, listovní tajemství a dále svobodu pobytu a vyznání.

⁷² Explicitně není v ústavě z roku 1960 o lidských právech ani zmínka, práva jednotlivců zde postrádají svůj jiusnaturalistický charakter a jsou uvedena do „souladu s rozvojem a zájmy celé společnosti“ (l. 19 Ústavy).

⁷³ Nový výčet občanských povinností (l. 19; 34 – 38 Ústavy) obsahoval skupinu povinností vztahující se především ke společnosti, straně a ideologii. Občan byl povinen tyto entity přijmout, cítit, podílet se jim, jednat podle nich a pro jejich prospěch a chránit je. Výjimkou byla jediná povinnost vůči jednotlivci spočívající v respektování jeho práv. Odtud je patrné, že od pojetí Ústavy 9. května, jež bylo charakteristické posilováním kolektivistických tendencí, v Ústavě československé socialistické republiky je kolektivismus až antiindividualismus majoritní, ba jedinou ideou, k níž směřují jednotlivé občanské povinnosti. Druhým podstatným znakem těchto povinností je jejich neurčitost, která v zásadě umožňuje zákonodárci vykládat občanské povinnosti až neomezeně extenzivně a následně libovolně trestat občany za jejich domnělé porušování.

(tj. volání po úspěšné provedené revoluci a nastolení diktatury proletariátu) ve fázi první a idea odstranění státu a tedy přesunu mocenského centra mimo něj, ideálně do rukou samo se spravujícího lidu (tj. volání po komunismu) ve fázi druhé. Problémem ústíím z nejasnosti vysvětlení a absence logické návaznosti mezi jednotlivými stádii vývoje od kapitalismu ke komunismu pak byly Leninova a Stalinova dezinterpretace tohoto procesu. Oba tak učinili skrze vysvětlení, že aby bylo dosaženo cíle, je nejprve potřeba podstoupit etatizaci a centralizaci moci do rukou proletariátu pod vedením komunistické strany. Jelikož tedy Marxova originální teorie obsahuje trhliny, je potřeba předeslat, že realizace těchto teorií byla v československém ústavním právu, jakož i v ústavách dalších států, provedena téměř výlučně podle koncepcí leninismu a stalinismu. To však nesnižuje potenciál provedení Marxovy myšlenky decentralizace moci, kterou lze považovat za pozitivní teoretický vliv. Pravděpodobným dopadem těchto myšlenek poupravených Leninem a Stalinem je zejména vertikální i horizontální centralizace moci do jediného bodu, kterým by v československém prostředí mělo být Národní shromáždění disponující mocí zákonodárnou a zejména pak mocí ústavodárnou, díky čemuž je ideálním výchozím místem pro ovládnutí a přetvoření státu.

První centralizační snahy můžeme pozorovat již v Ústavě 9. května. Přestože „*si Ústava zachovala n které formální demokratické rysy*“,⁷⁴ nelze přehlédnout jisté deformace klasického demokratického systému vlády moci, které v marxistickém duchu upřednostovaly moc zákonodárnou.⁷⁵ Takto místo nezávislého soudního orgánu posuzovalo ústavnost zákonů a podávalo jejich závazný výklad předsednictvo Národního shromáždění, které bylo personálně integrováno do moci zákonodárné (§ 65 odst. 1). Největší zásahy dopady likvidace demokratických principů technologie ve své moci moc soudní, jejíž nezávislost, objektivita i profesionalita byla v období platnosti Ústavy 9. května výrazně deformována až ochromena.

Nezávislost byla potlačována ideologickým tlakem, který se projevoval nejen ve faktické rovině (tj. přímo na psychiku soudců), ale rovněž v rovině ústavní. Nezávislost soudů byla sice deklarována v základních kláncích Ústavy (1. XI odst. 1 a 3), avšak § 138 odst. 1, jakožto *lex specialis* k těmto obecným ustanovením nezávislost soudů vysvětloval pouze tím, že „*soudnictví je ve všech stolicích odděleno od správy*“,⁷⁶ což indukuje i formální a nikoliv materiální pojetí nezávislosti. Podle 1. XI odst. 3 je navíc soudce vázán nejen zákonem, ale celým „*právním řádem lidové demokracie*“, což jednoznačně narušuje nezávislost soudů vzhledem k exekutivě.⁷⁷ Za předzvěst intenzivního ideologického vlivu na rozhodování soudců lze také považovat formulaci slibu soudce, která mimo jiné obsahuje požadavek, aby soudce vykládal zákony a nařízením v duchu ústavy i zásad lidové demokratického zřízení (§ 143), což v předkladu znamená, že soudce musí rozhodovat v souladu s marxistickou ideologií v té podobě, v jaké ji právně vykládá vládnoucí strana. Nutným důsledkem

⁷⁴ GRONSKÝ, Ján., 2006, s. 329 (pozn. . 2).

⁷⁵ Viz dříve zpráva k ústavě, ve které se zdůrazňuje princip jednoty moci. (GRONSKÝ, Ján., 2006, s. 372).

⁷⁶ Toto ustanovení obsahovala i Ústavní listina z roku 1920, ovšem doplněná o další ustanovení zajišťující rovněž materiální nezávislost moci soudní.

⁷⁷ Srov. GRONSKÝ, Ján., 2006, s. 333 (pozn. . 5).

ztráty nezávislosti soudů pak byla, přes formální požadavek nestrannosti uvedený v soudcovském slibu, absence objektivit soudců. Ve chvíli, kdy je soudce nucen rozhodovat v souladu s ideologií a v lí vládnoucí strany, nelze od něj objektivitu i nestrannost očekávat. Konečně profesionalita moci soudní utrpěla ránu prostřednictvím institutu právně vzdělaných, neorientovaných a neznalých soudců z lidu,⁷⁸ kteří byli postaveni na rove soudcům z povolání a mohli je tudíž po etně přehlasovat v otázkách skutkových i právních. Tito soudci navíc obsadili na počátku 50. let klíčová místa v československé justici. Je vcelku ošidné, že úroveň justice jakož i celé právní kultury v zemi tímto krokem významně poklesla, což mělo za následek další limitování základních lidských práv, jichž se nebylo možné fakticky dovolat.⁷⁹

Nutno dodat, že celá kapitola sedmá v níující se moci soudní byla podstatným způsobem novelizována ústavním zákonem č. 64/1952 Sb., o soudech a prokuratuře, kterým byla zřízena centralizovaná prokuratura a vytvořena jednotná soustava soudů zastřešená jediným nejvyšším soudem, což zároveň znamenalo zánik Nejvyššího vojenského soudu a Správního soudu a tedy další limitaci dleby moci, tentokrát v rámci interních poměrů moci soudní.⁸⁰

Deformace se však netýkaly jen horizontální dleby moci, nýbrž také dleby vertikální. Formálně samosprávné národní výbory, jež měly být utvářeny, kontrolovány a rozpouštěny lidem, se nakonec staly součástí mocenské struktury veřejné správy vykonávající v lí centrální vlády.⁸¹ Vliv leninismu a stalinismu projevující se v centralizaci moci lze tedy považovat rovněž za prokázaný. Od něj lze dále teoreticky odvodit požadavek absolutního právního pozitivismu až normativismu, který odstraní veškeré iusnaturalistické limity činnosti zákonodárce. S tímto požadavkem souvisí rovněž požadavek neexistence i rozvolnění a rozmlžení materiálního jádra ústavy tak, aby se dalo interpretovat dle aktuální potřeby. Pevné materiální jádro je tedy ideálně nahrazeno jádrem novým, založeným na marxismem hojně užívané dialektické metodě připouštějící mimo jiné koexistenci kontradiktorních prvků v právu.

Příkladem tohoto vlivu byla koncepce „socialistické zákonnosti“ vytvořená v Ústavě z roku 1960, jejímž prostřednictvím došlo k dalšímu nahodání nezávislosti soudů skrze využití dialektické metody. Ústava tuto nezávislost sice nejprve deklarovala (čl. 98 odst. 2, čl. 102 odst. 1 v té první), aby jí však v záplí hned na několika místech popela prostřednictvím institutu odvolatelnosti soudců (čl. 102 odst. 2) i povinností soudců řídit se „socialistickým právním v domím“ (čl. 102 odst. 1 v té druhé). Z této povinnosti plyne odmítnutí chápání právního řádu, jakožto jednoznačně a pevně daného souboru pravidel a jeho nahrazení jakousi beztvarem a snadno modifikovatelnou hmotou,

⁷⁸ Viz čl. XI odst. 2 a §§ 140 a 142 Ústavy a dále viz zákon č. 319/1948 Sb., o zlidování soudnictví.

⁷⁹ Srov. BOBEK, Michal, Pavel MOLEK, Vojtěch ŠIMÍEK a kolektiv., 2009, s. 822 - 846.

⁸⁰ Tento ústavní zákon byl následně proveden skrze zákony č. 65/1952 Sb., o organizaci prokuratury a č. 66/1952 Sb., o organizaci soudů (viz GRONSKÝ, Ján., 2006, s. 463 (pozn. č. 77)).

⁸¹ Viz §§ 131 – 133 Ústavy a dále viz zákon č. 279/1949 Sb., o finančním hospodaření národních výborů, kterým byly národní výbory napojeny na státní rozpočet, čímž se staly fakticky závislé na v lí centrální moci.

tvárou vždy do asna a podle aktuální pot eby. Jinými slovy zde dochází k p edvídané likvidaci materiálního jádra ústavy, potažmo celého právního řádu.

Ještě o ividn ější p íklad rozvoln ění materiálního jádra pak lze nalézt v Ústav ě 9. kv ětna, jejíž preambule (nazvaná „Prohlášení“) obsahuje pojmy „lidová demokracie“ a „cesta k socialismu“, které jsou nejen interpreta ěním vodítkem této ústavy, ale také jakýmsi jejím „materiálním jádrem“ ve smyslu korektivu, s nímž žádné ustanovení nem že být v rozporu. Práv ě tyto pojmy lze totiž považovat za „ducha ústavy“, o n ěmž se zmí uje, jednak d vodová zpráva k této ústav ě, jakožto o „nejd ležit ější interpreta ění pom cce“⁸² a také již zmín ěný interpreta ění § 171 na izující vykládat tuto ústavu jako celek s p íhlédnutím k „duchu tohoto celku“. Mnohozna nosti termín „lidová demokracie“ a „socialismus“ vycházející z marxistické dialektické metody pak m že být využito pro rozmanité a mnohdy vzájemn ě rozporné cíle zákonodárce, což lze pozorovat nap . v relativizaci ústavn ě deklarovaných lidských práv (viz výše) nebo také v kapitole osmé („Hospodá ské z ízení“), která obsahuje krom ě marxistických i ur ité p ejeté liberáln ě-demokratické vlivy. Ty jsou zde reprezentovány zejména nedotknutelností osobního vlastnictví (§ 158 odst. 2), ochranou soukromého majetku do ur ité hodnoty a také ochranou soukromého vlastnictví drobných a st edních podnik ě (§ 158 odst. 1 a § 159 odst. 2). O tom, který z vliv ě nakonec p eváží a jakou definitivní podobu hospodá ský systém získá, rozhodla práv ě interpretace ústavy prost ednictvím § 171, která dokázala úsp šn ě potla it liberáln ě-demokratické vlivy a eliminovat ochranu soukromého vlastnictví s p edpokládáním od vodn ěním, že odporují duchu ústavy a pot ebám lidov ě demokratického z ízení.⁸³

Z výše uvedeného lze dále odvodit, že existence institutu ochrany ústavnosti je pro marxismem-leninismem ovlivn ěnou ústavu nep ípuštná, nebo by se jednalo jednak o druhé mocenské centrum ve stát ě a jednak o orgán, který by mohl závazn ě vykládat ústavu a zákony, ímž by velmi komplikoval jejich interpretaci dle aktuální pot eby, což je obojí v o ích marxismu-leninismu nežádoucí. Tento p edpoklad potvrzuje nezakotvení ústavního soudu v Ústav ě 9. kv ětna ani v p vodním textu Ústavy z roku 1960 a následn ě jeho neustavení po roce 1968, by byl tento soud formáln ě zakotven v hlav ě šesté ústavního zákona ě 143/1968 Sb., o ěskoslovenské federaci, jenž podstatným zp ťsobem tuto ústavu novelizoval.

Ve druhé fázi (tj. fázi odum ění státu) pak lze p edpokládat snahu p esunout centrum ve ejné moci mimo stát, p vodn ě podle Marxe do rukou jednotné rovnostá ské bezt ídní spole nosti, podle Lenina a Stalina pak do rukou p edvoje proletariátu, tedy komunistické strany a jí ovládaného a kontrolovaného systému p evod ě a pák v podob ě masových d ělnických organizací.⁸⁴ Jako d ěkaz pro toto tvrzení lze uvést ústavní zákon ě 26/1954 Sb., o volbách do NS a do SNR, kterým byl na 36 let

⁸² Srov. GRONSKÝ, Ján., 2006, s. 375 – 376.

⁸³ Srov. GRONSKÝ, Ján., 2006, s. 363 (pozn. ě 17).

⁸⁴ STALIN, J. V., 1949, s. 124.

v eskoslovensku ústavně zakotven sovetský systém pseudovoleb v jednomandátových volebních obvodech s vyloučením plurality osob i zájmů.⁸⁵

Na tento systém navazovala hlava první Ústavy z roku 1960, jež sice vytvořila formální fasádu ne nepodobnou zastupitelské demokracii,⁸⁶ kterou však v záplavě rozbila, když v duchu stalinismu stanovila, že Komunistická strana eskoslovenska je vedoucí silou ve státě a společnosti (1.4) a také, že všechny společenské organizace jsou sdruženy v Národní frontě Čech a Slováků, jež je opírá pod kontrolou KS (1.6). Odtud plyne, že občan sice může přijít formálně svobodně volit, ale kandidáty mu navrhne KS, že občané sice mohou svého zástupce odvolat, ale ten bude nahrazen opět ze stedu KS a tedy, že lidé si mohou myslet, že drží ve svých rukou svrchovanost, ale ta ve skutečnosti bude uzurpována právě Komunistickou stranou eskoslovenska. Svou svrchovanost dále „pracující lid“ nemůže prosadit ani mimo volby, neboť jediné povolené společenské organizace jsou řízené a kontrolované KS, a tudíž se jedná spíše o organizace ideologicky zpacifikované než svobodné, vytvářející občanskou společnost. Opírá se o použití vnitřně rozporné dialektické metody tedy ústava zavádí formální svrchovanost lidu ve fakticky totalitním státě. V ústavní praxi pak podle předpokladu došlo k faktickému přesunu ohniska moci ze státu směrem k vedení KS. Koncepce „úplnosti moci“, jež měla nahradit demokratický princip dělby moci, tedy byla jen jakousi ústavní „Potemkinovou vesnicí“, která zakrývala skutečnou koncepci státu, jakožto transmisního nástroje v ruce KS.⁸⁷ Tento závěr dosvědčuje i fakt, že celý systém ústavních i dalších veřejných orgánů byl jak personálním složením, tak i svou institucionální strukturou kopírován právě komunistickou stranou.⁸⁸

Dopady marxismu, leninismu a stalinismu uvedené v této kapitole je nutno považovat za nevhodné a potenciálně nebezpečné, neboť nábouřávají základní struktury státu a relativizují dnes již zřídka zpochybovanou konstitucionalistickou tradici spočívající v nemnitelnosti materiálního jádra demokratického, právního, liberálního, sociálního a zejména ústavního státu.⁸⁹ Takováto deformace ústavy, jakožto deskripce technologie státní moci, může vést k omezování lidských práv a ve svém konečném důsledku až k extrémní formě totalitního státu, likvidujícího jakékoliv soukromé, individuální a tedy neetatizované a nekolektivizované lidské projevy.

3.3 Antikapitalismus

Telet výraznou emanací marxismu je jeho glorifikace hodnoty „skutečné svobody“⁹⁰ a z toho plynoucí snaha zabránit vykořisťování kapitalismem (populističtí lidé). Konkrétní dopady absolutizace této hodnoty jsou dalekosáhlé. Především musí být zajištěno způsobem, jakým může držitel moci

⁸⁵ GRONSKÝ, Ján., 2006, s. 473 (pozn. 91).

⁸⁶ Ústava definuje eskoslovensko jako socialistickou republiku stojící na principu suverenity pracujících lidu (1.2 odst. 1), který na základě demokratických principů (1.3 odst. 1) volí jemu odpovědné, jím kontrolované (1.2 odst. 2) i odvolatelné (1.3 odst. 3) zastupitelské orgány, což je v porovnání s demokratickými ústavami vcelku obstojná, byť mezerovitá a ideologicky podbarvená charakteristika.

⁸⁷ Viz GRONSKÝ, Ján., 2007, s. 31 (pozn. 8).

⁸⁸ PAVLÍ EK, Václav a kolektiv., 2011, s. 244.

⁸⁹ Srov. WINTR, Jan., 2013, s. 11 - 13; dále srov. KYSELA, Jan., 2014, s. 254 - 280.

⁹⁰ Bedřich Engels definoval nejvyšší cíl marxismu jako „skok lidstva z říše nutnosti do říše svobody“ (ENGELS, Bedřich., 1966, s. 281). Skutečnou svobodu lze však interpretovat spíše jako *absolutní rovnost*.

ve stát rozhodovat o hospodářských otázkách tak, aby mohl efektivně prosazovat své rovnostářské ideály. K tomu je zapotřebí silné a absolutní centralizace ekonomické moci v rukou státu a tedy vytvoření systému centrálně řízené plánovité ekonomiky, nebo tržní ekonomika vyprodukuje vždy určitou míru materiální nerovnosti.⁹¹ V ústavní rovině lze tudíž očekávat silný akcent na problematiku hospodářství a využití ekonomických mechanismů jako dalšího mocenského nástroje v rukou státu.

Aby bylo dosaženo skutečné absolutní rovnosti a zabráněno jakémukoliv vykořisťování, je však potřeba učinit ještě dva nezbytné kroky. Prvním je likvidace soukromého vlastnictví, které je dle marxistických teorií stálejším nástrojem vykořisťování a vždy nutně vede k materiální nerovnosti.⁹² Druhým je pak ústavní zakotvení určité pracovní povinnosti nebo nucené státní práce i služby,⁹³ plynoucí z potřeby zajistit v situaci, kdy celou ekonomiku řídí stát a neexistuje soukromé vlastnictví, výrobu dostatečného množství všeho zboží, nebo bez soukromého vlastnictví a možnosti zisku je přes Marxovy nainvitované představy téměř nemyslitelné motivovat lidi k tomu, aby dobrovolně pracovali.

Tendence dosahovat těchto ideologických cílů můžeme v československu pozorovat již v rámci první pozemkové reformy, kde s nejvyšší pravděpodobností lze mluvit o vlivu marxistického, byť velmi omezeném určitými liberálně-demokratickými hranicemi. V rámci této reformy byla zkonfiskována všechna zemědělská půda v soukromém vlastnictví nad 150 hektarů (resp. tato část půdy, která tento limit přesáhla) a také všechna další půda v soukromém vlastnictví nad 250 hektarů. Půda byla vyvlastněna s výjimkou půdušlánů nepříslušných států za náhradu. Tato půda byla následně distribuována malým a středním rolníkům.⁹⁴ Na důkaz vlivu marxismu na tuto reformu lze předložit například jednu z citací Karla Engliše, jež se poměrně citelně vyznačuje marxistickou terminologií a rétorikou: „(...) svoboda nesmí být svobodou vykořisťovací (...) nemůže být soukromé vlastnictví v rozporu se zájmem společenským a jakmile se rozpor tento dostaví, musí uhnout soukromý vlastník, poněvadž soukromé vlastnictví není samou věcí, nýbrž prostředkem k účelům společenským.“⁹⁵

Extrémnější pojetí ekonomických teorií a jeho praktické uplatnění pak může být pozorováno v Ústavě 9. května,⁹⁶ jež mluví o hospodářství, které „*nech slouží lidu*“ (1. XII odst. 2).

⁹¹ Viz například URBAN, Jan., 2011., s. 302 – 308.

⁹² Vlastní-li podle Marxe osoba určitý majetek, může si za něj najmout někoho, kdo majetek nevlastní a jediným zdrojem jeho obživy je pracovní síla, aby pro ni pracoval a vytvářel tak hodnoty, které tato osoba následně prodá a z nichž bude mít zisk, čímž bude svůj majetek nadále rozšiřovat. Takto marxisticky řečeno „prostřednictvím nadhodnoty“ bude tato osoba vykořisťovat toho, jehož práci si najala a zároveň bude na jeho úkor dále rozšiřovat vlastní majetek, tedy prohlubovat nerovnost mezi nimi navzájem (viz pozn. 37, 38 a 39). Tato úvaha je samozřejmě ekonomicky nesmyslná (viz POPPER, Karl R., 1994, s. 144 – 164).

⁹³ Přestože Marx i Lenin tvrdili, že lidé nakonec budou vykonávat svou pracovní povinnost podle svých nejvyšších schopností dobrovolně (viz výše).

⁹⁴ Právní úprava pozemkové reformy sestávala zejména ze zákona č. 32/1918 Sb. z. a n., o obstarání velkostatků, dále pak zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového, zákon č. 64/1918 Sb. z. a n., o mimořádných a zvláštních ustanoveních na Slovensku, který měl stejný dopad jako záborový zákon, avšak na Slovensku a také zákon č. 318/1919 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtým.

⁹⁵ Úryvky z projevu prof. Dr. K. Engliše proneseného na sjezdu národní demokratické strany dne 25. 3. 1919, dohledatelné v PAVLÍČEK, Václav a kolektiv., 2011, s. 53 (pozn. 27).

⁹⁶ Byť již před jejím vznikem lze dovést určitě reformy leninského charakteru související s realizací košického vládního programu, na jehož podobu měl rozhodující vliv leninové komunistické odboje sídlícího během druhé světové války v Moskvě, kde byla základní východiska tohoto programu domluvena. Marxisticko-

Jako první charakteristický znak tohoto hospodářství lze uvést fakt, že bylo založeno na „*znárodnění nerostného bohatství, průmyslu, velkoobchodu a zemědělnictví*“ (1. XII odst. 1). Toto je dále rozvinuto v kapitole osmé, která explicitně zakotvuje společenské vlastnictví, tedy národní a družstevní majetek (§ 146), ovládané a už přímo i nepřímo státem (§ 150) a zahrnující v zásadě vše, co není klasifikováno jako majetek soukromý i osobní (§§ 158 a 159). V tomto kontextu je klíčové uvádět si rozdíl mezi nedotknutelným majetkem osobním (1. XII odst. 1) a majetkem soukromým, který komunisté od osobního striktně odlišovali a který měl diametrálně odlišnou právní úpravu.⁹⁷ I přesto však ústava chránila „*drobné a střední podnikání*“ (1. XII odst. 1), což se ale ukázalo pouze jako fasádní ustanovení bez faktického významu.⁹⁸ Ústava podle předpokladů zavedla i „*jednotný hospodářský plán*“, jehož prostřednictvím stát řídil „*všeckou hospodářskouinnost*“ (1. XII odst. 2), což bylo dále rozvedeno v odté kapitole osmé (§ 162), která mimo jiné stanovila, že na zavedeném hospodářském plánu je povinen se podílet nejen veřejný sektor, ale také sektor soukromý, tedy jakákoliv fyzická i právnická osoba (§ 164 odst. 2). Jednotným hospodářským plánem stát přišel na systém plně centrálně řízeného hospodářství se všemi svými zápory, včetně předvídané možnosti (ba nutnosti) uložení pracovní povinnosti svým občanům a represivními zásahy do občanských práv a svobod, o nichž bylo pojednáno výše.

Ještě intenzivněji se tyto tendence projeví v Ústavě z roku 1960, která v hlavě první přímo definovala čkoslovenskou socialistickou republiku jako „*socialistický stát založený na pevném svazku dělníků, rolníků a inteligence, v jehož čele je dělnická třída*“ (1. 1 odst. 1). Z hlediska sociálního se tedy pokusila vytvořit jednotnou beztřídní společnost. Dikce 1. 1 odst. 1 dokonce napovídá, že tato beztřídní a jednotná společnost (tzv. „*morálně politická jednota lidu*“) byla vydávána za základní charakteristický znak „*socialistického všelidového státu*“. Přesto je zde v závěru poněkud nelogicky uvedeno, že v čele státu je dělnická třída, čímž se opět ukazuje, že třídy stále existují a rozhodně nejsou rovny, ale jedna třída je, orwellovsky řečeno, „*rovnější*“. Tato formulace je rovněž dalším typickým příkladem marxistické dialektické kontradikce umožňující obojaký výklad. Dále pak lze v první hlavě najít několik větních spojení se přímo ekonomickým charakterem státu, kde ústavodárce v duchu marxistického učení stanovil, že „*ekonomickým základem čkoslovenské*

leninistické ekonomické tendence lze najít zejména v bodech XII a XIII programu, v jejichž rámci vláda hodlá „*Postavit celý zemědělný a průmyslový systém, klíčové podniky průmyslové, pojišťovnictví, průrodné a energetické zdroje pod všeobecné státní vedení a do služeb znovuvýstavby národního hospodářství a znovuoživení výroby a obchodu.*“ a že „*v dohodě s povolanými orgány rolníků stanoví nové pevné normy na povinné dodávky zemědělských výrobků za pevné ceny.*“ Realizace tohoto bodu Košického vládního programu pak proběhla skrze několik znárodnovacích dekretů prezidenta republiky a nařízení Slovenské národní rady. Část z nich měla obecnou personální účinnost, část se pak zaměřila speciálně na příslušníky cizích národů a čkoslovenské občany, kteří vyjmenovanými způsoby kolaborovaly s minulým režimem. K první zmíněné skupině patří zejména dekrety . 100/1945 Sb., 101/1945 Sb., 102/1945 Sb. a 103/1945 Sb. V dodatečné zprávě k prvnímu jmenovanému se uvádí, že „*cílem znárodnění je vybudovat nový hospodářský a společenský řád,*“ což lze jen s obtížemi chápat jinak, než jako přímý vliv marxismu-leninismu (PAVLÍK EK, Václav a kolektiv., 2011, s. 162 – 163). Ke druhé zmíněné skupině pak náleží zejména dekrety . 5/1945 Sb., 12/1945 Sb., 108/1945 Sb. a nařízení SNR . 104/1945 Sb. n. SNR.

⁹⁷ Pro podrobnosti o vlastnictví v době komunistické diktatury viz KUKLÍK, Jan., 2011, s. 347 - 364.

⁹⁸ Srov. GRONSKÝ, Ján., 2006, s. 333 (pozn. . 6).

socialistické republiky je socialistická hospodářská soustava, která vylučuje jakoukoliv formu vykořisťování kapitalismem.“ (1. 7 odst. 1). Charakteristické pro ústavu p i tom bylo, že neobsahovala žádnou zmínku o „soukromém vlastnictví“.⁹⁹ Vliv ideologie lze pozorovat také v tom, že tato „ekonomická část“ první hlavy obsahuje spíše právně irelevantních politické proklamace o všeobecném blahobytu a ekonomické prosperitě,¹⁰⁰ než skutečné právní normy.

Závěrem lze konstatovat, že celý komplex marxistických ekonomických teorií je scestný nejen proto, že je ekonomicky nesmyslný (viz výše), ale také proto, že s nejvyšší pravděpodobností vede k prolomení p i nejmenším dvou stěžejních základních lidských práv, tedy práva vlastnického a zákazu nucených prací a služeb. Negativum takového postupu se dále projevuje i v ekonomické a tudíž i sociální úrovni společnosti,¹⁰¹ čímž je paradoxně dosaženo pravého opaku stěžejních cíl marxistické ideologie – zajištění sociálních práv a důstojného života lidí a jejich „skutečné svobodě“. Z toho dále vyplývá, že požadování rovněž snahu dosáhnout absolutní rovnosti za negativní vliv.

3.4 Antidemokratismus

tvrdá emanace marxismu do reálného světa plyne z jeho výše popsané „pseudodeckosti“ vytvářející v jeho jádru p i rozený odpor pluralismu názor. Marxismus prezentuje své teorie jako vdecká fakta s nádechem náboženské posvátnosti a nezpochybnitelnosti, čímž si p i vlastuje „patent na pravdu“. Odtud plyne, že nemá potěbu pochybovat i diskutovat o svých závěrech, ba naopak jakákoliv pochybnost i diskuse je v rozporu s jeho samotnou podstatou. Je-li pravda pouze jedna, je nesmyslné, aby se někdo snažil obhajovat jiné zájmy i názory než ten marxistický. To má být jeden z důvodů, pro které Marx hlásá p i erodu z kapitalismu na komunismus skrze krvavou revoluci a nikoliv skrze postupné demokratické reformy. Postupné reformy by si totiž vyžádaly diskusi a tedy nutnost respektovat i odlišné názory, což by zpochybnilo auru neomylnosti a absolutní pravdivosti celé ideologie. Odtud lze vyvodit, že marxismus je ze své podstaty neslučitelný z demokracií,¹⁰² jejichž základní znaky kategoricky odmítá.

Marxismem ovlivněná ústava tak zpravidla vzniká alespoň částečně oktrojovaným způsobem, nebo je pouze realizací jediné pravdy a jakákoliv změna jejího textu by v oči marxismu nutně

⁹⁹ Ústava obsahuje tři základní formy vlastnictví: státní vlastnictví (jež je považováno za vyšší formu společenského vlastnictví, nebo náleží celé společnosti), družstevní vlastnictví (tedy nižší formu společenského vlastnictví) a nakonec vlastnictví osobní. Soukromé vlastnictví Ústava vůbec nezná, nebo bylo považováno za cizorodý termín nevhodný pro socialismus. Pesto namísto soukromého vlastnictví Ústava p i pouští v l. 9 „drobné soukromé hospodářství založené na osobní práci“. Srov. GRONSKÝ, Ján., 2007, s. 25 (pozn. . 6).

¹⁰⁰ Viz zejména l. 7 odst. 2 a 3, i l. 15 odst. 1.

¹⁰¹ V tomto kontextu je možno odkázat na esej, v níž je podrobněji rozvedena zde p i edstavená argumentace (HORÁK, Filip., 2014).

¹⁰² Stejný názor v tomto ohledu mají i například Raymond Aron, který mimo jiné uvedl, že „p i evzetí a výkon moci násilím p i edpokládá konflikty, které nelze vyřešit vyjednáváním ani kompromisem, jinými slovy p i edpokládá selhání demokratických mechanismů. Revoluce a demokracie jsou vzájemně si odporující pojmy.“ (ARON, Raymond., 2001, 52). Neslučitelnost marxismu a demokracie objevil Giovanni Sartori, když uvedl, že „politická demokracie jako taková nemá z pohledu marxistické hodnoty, žádný vnitřní důvod bytí. Je totiž jedině prostředkem nadvlády vykořisťovatelů nad vykořisťovanými. P i esně ji nelze, politická demokracie je nadstavbou kapitalistického a buržoazního útisku, a proto má být jedině demokracií kapitalistickou.“ (SARTORI, Giovanni., 1993, s. 13).

musela vést k odklonu od ní. Příkladem takto vzniklé ústavy byla zejména Ústava československé socialistické republiky oktrojovaná Komunistickou stranou československa. Ústava neprošla žádným reálným ústavodárným procesem, byl formálně před jejím přijetím probíhala „všeobecná diskuse“. Obaně neměla možnost znít nové ústavy ovlivnit ani prostřednictvím zmanipulovaných „pseudovoleb“ bez jakýchkoliv alternativ (viz výše). Příkladem oktrojovaného charakteru Ústavy byl již název státu, který byl, pro obaně zcela překvapivě, změněn na československá socialistická republika. Náznaky nedemokratického vzniku je však možné pozorovat i v případě Ústavy 9. května, jejíž ústavodárný proces sice zpočátku formálně „ideálně seyeovsky“,¹⁰³ avšak faktická situace února 1948 mohla jen stěží připomínat demokratické, svobodné prostředí.¹⁰⁴

Takováto ústava zároveň pravděpodobně nebude připouštět pluralismus názorů, princip ochrany menšin, svobodné volby a nejspíše ani existenci nemarxistických politických stran, což již bylo ukázáno v předcházejících kapitolách.¹⁰⁵ Tento Marx v „antidemokratismus“ je potěeba považovat za bezvýjimečně negativní vliv¹⁰⁶ shrnující do jisté míry všechny vlivy předchozí.

3.5 Totalitarismus

Pátá a poslední emanace marxismu uvedená v této práci pramení z Marxovy glorifikace proletariátu, vyzdvihování třetího boje, revoluce a v neposlední řadě samotné diktatury proletariátu.

¹⁰³ Ústavu dostalo za úkol vytvořit ústavodárné Národní shromáždění zvolené „podle všeobecného, rovného, přímého a tajného práva hlasovacího a podle zásady poměrného zastoupení“ (čl. 1 odst. 1 ústavního dekretu č. 47/1945 Sb.), které za účelem vytvoření nové ústavy následně zákonem č. 197/1946 Sb., o ústavním výboru ústavodárného národního shromáždění, vytvořilo specializovaný ústavní výbor, jenž byl ve spolupráci s politickými stranami i nezávislými odborníky pověřen pracemi na nové ústavě.

¹⁰⁴ Volby proběhly 26. 5. 1946 a to, co po nich následovalo, nelze označit za demokratické, neboť na základě zákona č. 67/1946 Sb., o volbách ústavodárného Národního shromáždění byla významným způsobem omezena volná soutěž politických sil a tedy i možnost alternativy pro voliče (§ 14 odst. 1). Toto omezení politického pluralismu jakož i likvidace jakékoliv skutečné opozice byly výsledkem dohody tehdejších stran Národní fronty z ledna 1946. Prvorepubliková partitokracie se tedy v poválečném období ještě více utvrdila a dokonce institucionalizovala v tzv. Národní frontě a využila své síly k likvidaci jakékoliv opozice. (GRONSKÝ, Ján., 2006, s. 179 (pozn. č. 26); PAVLÍ EK, Václav a kolektiv., 2011, s. 196 – 198). Dále je důležité uvést, že by vznikaly i konkurenční návrhy ústav a politické strany se na nich kterých bodech nedokázaly dohodnout, nakonec ústavní výbor projednával jediný návrh ústavy, a to ten, který mu byl předložen prostřednictvím generálního zpravodaje, komunisty Vladimíra Procházky (PAVLÍ EK, Václav a kolektiv., 2011, s. 204 – 205).

Demokratická povaha přijetí ústavy rovněž negativně ovlivnily události z února 1948, které, byť byly po formální stránce opatřeny v zásadě souladně s ústavou, fakticky neměly s demokratickým postupem nic společného a daly by se nejlépe charakterizovat jako marxisticko-leninistický puč. Klíčovými byl v tomto ohledu zejména mimoprávní mocenský tlak, který komunisté vyvinuli za pomoci tzv. akčních výborů národní fronty, z nichž jeden přisobil dokonce na předání samotného ústavodárného Národního shromáždění a také za pomoci ozbrojených lidových milicí i prostřednictvím silně restriktivního zákonodárství omezujícího základní lidská práva (např. zákon č. 75/1948 Sb., o volbách do Národního shromáždění). Byla tedy obnovena Gottwaldova vláda vyslovena v souladu s ústavou dříve (a to dokonce jednomyslně, avšak zejména proto, že všichni odpůrci již byli zlikvidováni nebo byli donuceni emigrovat) a byl návrh Ústavy dne 9. 5. 1948 opět jednomyslně schválen ústavodárným Národním shromážděním, legitimita těchto aktů byla z demokratického hlediska nulová, nebo rozhodnutí ústavodárného Národního shromáždění bylo vynuceno nátlakem (PAVLÍ EK, Václav a kolektiv., s. 211 – 219).

¹⁰⁵ Viz zejména druhou část kapitoly 3.2 pojednávající o tzv. druhé fázi přechodu od kapitalismu ke komunismu.

¹⁰⁶ Demokracii lze totiž na základě mnoha argumentů považovat za nejdokonalější myslitelný společenský systém, který zaručuje v maximální možné míře lidská práva a svobody. Jednu z nejperspektivnějších argumentací v tomto ohledu předkládá Robert Dahl (DAHL, Robert., 2001, s. 45 – 59).

Práv tato „Marxova proroctví“ nejvíce kritizoval Karl Popper.¹⁰⁷ Podle jeho názoru se jedná o pseudologickou (resp. dialektickou) cestu, která vede od analýzy kapitalismu přes revoluci až k totalitnímu státu a tedy totalitní ústavě. V tomto kontextu je potřeba nejprve definovat, co to vlastně totalitní stát je. K tomu je možné využít například definice Hannah Arendtové¹⁰⁸ i Carla J. Friedricha se Zbigniewem K. Brzezinským,¹⁰⁹ z nichž lze vytvořit seznam charakteristických znaků totalitarismu. Při snaze propojit a zobecnit tyto definice lze konstatovat, že totalitarismus je společensko-politický systém založený na vládnutí entity, jež prostřednictvím strachu, teroru a ideologie ovládá každý aspekt života společnosti i jednotlivce, snaží se úplně potlačit jeho individuální existenci. Za klíčové je nutné považovat zejména prvek ideologie, který všechny ostatní jednak propojuje a jednak také ospravedlňuje a vysvětluje. Totalitarismus tudíž nemůže být založen na ledajaké ideologii, nýbrž na specifickém typu ideologie, který lze označit jako ideologii totalitní. Taková ideologie již musí sama v sobě zahrnovat určité náznaky ostatních prvků totalitarismu nebo z ní tyto prvky musí být alespoň potenciálně vyvoditelné.

Totalitní prvky přímo vyplývající z marxismu popisovalo a kritizovalo mnoho myslitelů a filosofů. Za všechny je možno uvést zejména Nikolaje Berdjajeva, jenž poukazoval na marxistický totalitaristický antiindividualismus, který má ambici nabourat se do soukromé a jediné podstaty lidské bytosti a udělat z ní jen odosobněnou součást třídy i kolektivu,¹¹⁰ Jeana Jaurèse, který poukazoval na despotickou stránku marxistické totality potlačující svobodnou vůli v tšiny, na niž se však zároveň neustále odvolává,¹¹¹ Alfreda Meyera, podle něj marxistický totalitarismus ospravedlňuje antihumánní a doslova bestialní čin ve jménu vyšší pravdy i konečného cíle¹¹² nebo Giovanniho Sartoriho, jenž marxismu vyřítá jeho volání po diktatuře proletariátu, které podle něj není ničím jiným, než totalitním terorem ozbrojeného proletariátu nad celou společností a státem postupně podléhající erozi a destrukci.¹¹³ Z těchto ukávek lze vyvodit, že marxismus jakožto ideologie v sobě zahrnuje hned několik z výše zmíněných prvků totalitarismu i v nejmenším bílých míst, která následně byla totalitně interpretována. To je ostatně dle vodem, pro výše citovaní autoři dovozovali, že

¹⁰⁷ POPPER, Karl R., 1994, s. 119 - 169.

¹⁰⁸ Hannah Arendtová uvádí tyto atributy totalitarismu – masovost, spojující v ovládnutí mas a využívání jejich síly k dosahování mocenských cílů; likvidace staré společenské hierarchie (nezávislost na individualitě, porodu i schopnostech lena masy, všichni jsou stejně užiteční a stejně významní); totalitní hnutí organizující a ovládající masu prostřednictvím ústřední propagandy; vytváření nových institucí a mocenských center za účelem okupace veškeré veřejné moci; využívání strachu (zejména prostřednictvím tajné policie); a nakonec likvidace soukromého života a jakéhokoliv projevu individuality jedince za pomoci teroru a ideologie (prototyp ideálního totalitního společnosti spatřovala Arendtová v nacistických koncentračních táborech), (ARENDR, Hannah., 2013, s. 429 – 645).

¹⁰⁹ Carl J. Friedrich a Zbigniew K. Brzezinski vytvořili soubor 6 definičních znaků totalitarismu, jimiž jsou totalitní ideologie (tj. ideologie s ambicí vysvětlit všechny aspekty života člověka i společnosti); masová strana založená na vedoucí principu splývající se státem i přebírající vrcholnou státní moc od státu do svých rukou; policejní teror; absolutní kontrola všech médií; absolutní kontrola všech ozbrojených složek ve státě; centrální řízení ekonomiky (FRIEDRICH, Carl J. a BRZEZINSKI, Zbigniew K., 1956, s. 9 – 10).

¹¹⁰ Viz BANKOWICZ, Marek., 2013, s. 36 a odkazy zde uvedené.

¹¹¹ Viz BANKOWICZ, Marek., 2013, s. 68 - 69 a odkazy zde uvedené.

¹¹² MEYER, Alfred G., 1970, s. 148 – 149.

¹¹³ SARTORI, Giovanni., 1993, s. 455 - 466.

marxismus nevyhnutelně k totalitarismu vede, což lze prokázat i na eskoslovenském ústavním právu.¹¹⁴ Klíčovým důkazním materiálem je v tomto kontextu existence státní ideologie a povinnost soukromých osob i ve veřejných institucích a funkcích tuto ideologii nejen uznávat, ale i prosazovat.

Ústava z roku 1948 podléhá v celku intenzivní a komplexní autonomii v celé každého jednotlivce státní ideologii nejen výchovou (§ 14) a i snahou zabránit šíření názorů a myšlenek, které se této ideologii vymykají, tím, že dává státu kontrolu nad tiskem (§ 21 odst. 1 a 2), neperiodickými publikacemi (§ 21 odst. 3) a také filmy, rozhlasem a televizí (§ 22 odst. 1 a 2). Vliv ideologie se rovněž, jak již bylo zmíněno výše, projevuje u rozhodování soudců (např. § 143). Ještě silnější je však ideologie v Ústavě z roku 1960, která již v preambuli uvádí ideologické fráze, jako např. „*Socialismus v naší zemi zvítězil! Vstoupili jsme do nového období našich dějin a jsme odhodláni jít dále k novým, ještě vyšším cílům.*“ i také „*Lidová demokracie se jako cesta k socialismu plně osvědčila: dovedla nás k jeho vítězství.*“ Hlava první této ústavy otevřeně prohlašuje, že stát prostřednictvím vzdělání, výchovy a využití usiluje o „*odstranění přežitků vykořisťovatelské společnosti ve vědomí lidí*“ a vštípení „*v jednotný světový názor, marxismu-leninismu*“ (čl. 16 odst. 1 a 3). Ústava navíc využívá jako propagandistického nástroje šíření ideologie moc soudní (čl. 97 odst. 2). Vedle školství, výchovy v rodinách a propagandy v médiích se tak právo stává dalším efektivním nástrojem manipulace s cílem udržet a prohloubit totalitní režim. Poslušnost vůči ideologii byla navíc jednou z nejdůležitějších občanských povinností uvedených v této ústavě.¹¹⁵ Totalitarizující tendence eskoslovenského ústavního práva vyvolaná marxismem a zejména jeho metamorfózami je tedy jen stěží popíratelná.

4 ZÁVĚR

4.1 Stručné shrnutí dosavadních výsledků a zhodnocení hypotézy

V obecné části práce byla předložena možná definice marxismu, z níž byly následně ve zvláštní části vyvozeny potenciální emanace této ideologie do skutečného světa v oblasti ústavního práva. Takto vytvořená teorie byla následně porovnána s eskoslovenským ústavním právem, v němž byly všechny předpokládané vlivy a dopady nalezeny. Po provedení této analýzy lze konstatovat, že marxismus se v eskoslovenském ústavním právu prezentoval především negativním vlivem. Přesto však je možné najít i nejmenší výjimky.

První z nich je akcent marxismu na sociální práva. Upřednostňování sociálních práv před právy osobnostními a politickými, jak je tomu v materialistickém marxismu zvykem, je dopadem spíše negativním, neboť lidská práva se tímto krokem v úhrnu spíše zkracují, než rozšiřují. Úplné ignorování sociálních práv však lidská práva rovněž podstatným způsobem zkracuje.¹¹⁶ Upozornění na fakt, že by entita, kterou dnes nazýváme sociální práva, mohla a měla existovat lze tedy považovat za

¹¹⁴ V tisková značka totalitarismu již byla uvedena v bodech 3.1 – 3.4 této práce. Patří mezi ně zejména *politismus*, *antiindividualismus*, *etatismus*, *dogmatismus* a *glorifikace rovnosti*.

¹¹⁵ Viz pozn. č. 82.

¹¹⁶ Byť s touto tezí by se i teoretici, například F. A. von Hayek, neshodli (viz HAYEK, Friedrich August von., 1991, s. 195 – 232).

pozitivní teoretický přínos marxismu. To však nutně neznamená, že aplikace marxismu je jediným způsobem, jak sociální práva zajistit. Ani to neznamená, takováto aplikace zajistí sociální práva v nejvyšší míře i nejdokonaleji. Druhý pozitivní dopad marxismu spočívá v popisu decentralizované a zároveň federalizované společnosti, jakožto možného zdokonalení demokracie. Jedná se však opět o spíše užitečný teoretický postoj, navíc devalvovaný tím, že v Marxově podání takovéto decentralizované jednotky (komuny) koncentrují všechnu moc a mají za úkol vyvlastit soukromý majetek a plánovitě řídit ekonomiku, což je již poněkud nesmyslná myšlenka s možnými negativními dopady.

Marxismu tedy nelze připisovat pozitivní důsledky v praktické rovině, nebo výsledkem snahy o jeho aplikaci bylo ignorování základních principů demokratického právního státu a flagrantní porušování lidských a občanských práv. V tomto kontextu tedy nabývá dojem, že hypotéza vyvrácena nebyla. Na druhou stranu však nelze marxismu nepřipsat výše zmíněné pozitivní vlivy v rovině teoretické. Tyto podněty nakonec iniciovaly důležité reformy liberálně-demokratických kapitalistických systémů, čímž je umožnily zdokonalit. To, co Karl Marx viděl jako nepřekonatelnou překážku kapitalismu, se tedy nakonec ukázalo být pouhým jeho zjevným nedostatkem. Marxismus tedy poněkud paradoxně pomohl svým ideovým vlivem zdokonalit kapitalismus, což lze považovat za jeho pozitivní vliv. Tento fakt tedy hypotézu spíše vyvrací. V úhrnu je však potřeba konstatovat, že, by hypotéza jako celek neobstála, marxismus (zejména v jeho deformovaných podobách) přesuritu teoretické přínosy selhal, nebo v práci nebyl nalezen jediný pozitivní dopad, který by mohl vzejít ze snahy marxistickou ideologii v její celistvosti aplikovat na ústavní právní rovinu.

4.2 Závěrečné slovo

Práce v současné podobě nemá ambici stát se obecnou analýzou i kritikou marxismu ani obecnou deskripcí československého ústavního vývoje. Její podstata leží nikde na poli cesty, o němž ostatně svědčí již název práce. Z československého ústavního práva byly vybrány jen ty aspekty, které mají výraznou spojitost s marxismem a z Marxova učení pouze ty aspekty, které mly potenciál ovlivnit ústavní právo. Proto nelze od práce očekávat více, než pokus o relativně stručnou analýzu vlivu marxismu na československé ústavní právo, z čehož samozřejmě plynou významné možnosti pro její zdokonalení a rozšíření.¹¹⁷ Mám za to, že tyto možnosti by vzhledem k citlivosti a důležitosti tématu¹¹⁸ mly být co nejlépe využity. Zdá se mi totiž, že lidé mají tendenci velmi snadno a bez dostatečně hluboké kritické analýzy možných důsledků uvést rychlým a jednoduchým odpovídáním na otázky, které ze své podstaty jednoduše řešitelné nejsou a propadnout tak líbivým totalitním myšlenkám. Z tohoto důvodu považuji dané téma za nejen aktuální, ale také nadčasové.

¹¹⁷ Například při srovnání dalších derivací marxismu s jinými totalitními ideologiemi (například nacismu) a rozšířením této komparace na další právní odvětví (zejména právo pracovní, rodinné a trestní), eventuálně na právní řády dalších postkomunistických států.

¹¹⁸ Zejména pro společnost české republiky, Slovenské republiky, jakož i dalších postkomunistických zemí. Nebezpečí nástupu totalitních ideologií však může za určitých okolností hrozit i v rámci vyspělých západních demokracií.

Seznam použitých zdroj

Odborná literatura

- ARENDT, Hannah. *P vod totalitarismu*. 2. vyd. Praha: Oikoymenh, 2013. Knihovna novov ké tradice a sou asnosti, sv. 75. ISBN 9788072984831.
- ARON, Raymond, Jean-Louis MISSIKA a Dominique WOLTON. *Angažovaný pozorovatel: rozhovory s Jeanem-Louisem Missikou a Dominiquem Woltonem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2003. Myšlenky (Mladá fronta), sv. 13. ISBN 8020410805.
- ARON, Raymond. *Esej o svobodách: zkoumání moderní civilizace*. Bratislava: Archa, 1992. ISBN 8071150304.
- ARON, Raymond. *Opium intelektuál*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2001. Myšlenky (Mladá fronta), sv. 1. ISBN 8020408428.
- BANKOWICZ, Marek. *Kritikové marxismu*. 1. vyd. Brno: Barrister, 2013. ISBN 9788074850110.
- BOBEK, Michal, Pavel MOLEK, Vojt ch ŠIMÍ EK a kolektiv. *Komunistické právo v eskoslovensku: kapitoly z d jin bezpráví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 8021048441.
- BOCHE SKI, Józef Maria a Gerhart NIEMAYER. *Handbuch des Weltkommunismus*. Freiburg – München: Karl Alber, 1958.
- BOCHE SKI, Józef Maria. *The Three Components of Communist Ideology*. Studies in Soviet Thought, 2, 1, 1962.
- CABADA, Ladislav a Michal KUBÁT. *Úvod do studia politické v dy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. Politologie. ISBN 8086432416.
- DAHL, Robert. *O demokracii: Pr vodce pro ob any*. P el. J. Foltýn. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-422-2.
- ENGELS, Bed ich, Pana Eugena Dühringa p evrat v dy („anti-Dühring“). In: MARX, Karel – ENGELS, Bed ich, *Spisy*. Svazek 20. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1966.
- FRIEDRICH, Carl J. a BRZEZI SKI, Zbigniew K. *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. Cambridge Massachusetts: Harward University Press, 1956.
- GERLOCH, Aleš, Ji í H EBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém eské republiky*. 5. vyd. Plze : Vydavatelství a nakladatelství Aleš en k, 2013. ISBN 9788073804237.
- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 6. aktualiz. vyd. Plze : Vydavatelství a nakladatelství Aleš en k, 2013. Právnícké u ebnice (Aleš en k). ISBN 9788073804541.
- GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním d jinám eskoslovenska I*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, 2005. ISBN 97880246138954.
- GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním d jinám eskoslovenska II*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 8024610280.
- GRONSKÝ, Ján. *Komentované dokumenty k ústavním d jinám eskoslovenska III*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 8024610280.
- HAYEK, Friedrich August von. *Právo, zákonodárství a svoboda: nový výklad liberálních princip spravedlnosti a politické ekonomie*. Praha: Academia, 1991. ISBN 8020002782.
- KOŁAKOWSKI, Leszek: *The Myth of Human Self-Identity*. Oxford: Oxford University Press, 1973.
- KUKLÍK, Jan. *D jiny eskoslovenského práva: 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 9788087284179.

- KYSELA, Jan. *Ústava mezi právem a politikou: úvod do ústavní teorie*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 9788075020222.
- LENIN, V. I. *Vybrané spisy: svazek II*. Praha: Svoboda, 1950.
- MACHOVEC, Milan. *Tomáš Garrigue Masaryk*. Praha: Melantrich, 1968. ISBN 32-015-68.
- MALÝ, Karel. *D jiny eského a eskoslovenského práva do roku 1945*. 4. p eprac. vyd. Praha: Leges, 2010. Student (Leges). ISBN 9788087212394.
- MARX, Karel a ENGELS, Bed ich. *Manifest komunistické strany*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972.
- MARX, Karel. *Kapitál: Kritika politické ekonomie, Díl první*. 4. eské vydání. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1953.
- MARX, Karel. Ke kritice politické ekonomie. In: MARX, Karel – ENGELS, Bed ich, *Spisy*. Svazek 13. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963.
- MARX, Karel, *Ob anská válka ve Francii*, Praha: Svoboda, 1951.
- MASARYK, T. *Otázka sociální: základy marxismu, filosofické a sociologické II*. 6. eské vyd. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 2000. ISBN 8086142094.
- MASARYK, Tomáš G. *Nesnáze demokracie. O bolševictví*. Praha: Listopad, 1990. ISBN 450-00-14-32.
- MEYER, Alfred G. *Marxism. The Unity of Theory and Practice*. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press, 1970.
- NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie. *T. G. Masaryk - politický myslitel*. 1. vyd. Praha: ARSCI, 2011. ISBN 9788074200236.
- PAVLÍ EK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státov da: I. díl - Obecná státov da*. 1. vydání. Praha: Linde, opravený dotisk 2007. ISBN 80-7201-141-3.
- PAVLÍ EK, Václav a kolektiv. *Ústavní právo a státov da*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011. Student (Leges). ISBN 9788087212905.
- POPPER, Karl R. *Conjectures and refutations: The Growth of Scientific Knowledge*. London: Routledge and Kegan Paul, 1963.
- POPPER, Karl R. *Logika v deckého bádání*. 1. vyd. P eklad Ji í Fiala. Praha: [Institut pro st edoevropskou kulturu a politiku], 1997. Oikúmené. ISBN 80-860-0545-3.
- POPPER, Karl R. *Otev ená spole nost a její nep átelé I: Uhranutí Platónem*. 1. vyd. Praha: Institut pro st edoevropskou kulturu a politiku, 1994. Oikúmené. ISBN 8085241536.
- POPPER, Karl R. *Otev ená spole nost a její nep átelé II*. 1. vyd. Praha: Institut pro st edoevropskou kulturu a politiku, 1994. Oikúmené. ISBN 8085241544.
- PREISNER, Rio. *Kritika totalitarismu*. Fragmenty. ím: K es anská akademie, 1973.
- PR CHA, Václav a kolektiv. *Hospodá ské a sociální d jiny eskoslovenska 1918-1992*. 1. vyd. Brno: Dopln k, 2004. ISBN 80-723-9147-X.
- RUPNIK, Jacques. *D jiny Komunustické strany eskoslovenska*. 1. vyd. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0957-4.
- SARTORI, Giovanni. *Teória demokracie*. Bratislava: Archa, 1993. ISBN 8071150495.
- STALIN, J. V. *Otázky leninismu*. Praha: Svoboda, 1949.
- URBAN, Jan. *Teorie národního hospodá ství*. 3., dopl. a rozš. vyd. Praha: Wolters Kluwer eská republika, 2011. ISBN 978-807-3575-793.

- WINTR, Jan. *Principy českého ústavního práva*. 2. vyd., Ve Vydavatelství a nakladatelství Aleš Benk, 1. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Benk, 2013. Vysokoškolské učebnice (Aleš Benk). ISBN 9788073804497.

Právní předpisy

- Dekret č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a na kterých pracují myslivci.
- Dekret č. 101/1945 Sb., o znárodnění na kterých pracují myslivci potravinářského.
- Dekret č. 102/1945 Sb., o znárodnění akciových bank.
- Dekret č. 103/1945 Sb., o znárodnění soukromých pojišťoven.
- Dekret č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepátelského majetku a Fondch národní obnovy.
- Dekret č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepátel českého a slovenského národa.
- Dekret č. 5/1945 Sb., o neplatnosti na kterých majetkoprávních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a na kterých organizací a ústavů.
- Listina základních práv a svobod, vyhlášená pod č. 2/1993 Sb. jako součást ústavního předpisu České republiky na základě usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. 12. 1992.
- Nařízení SNR č. 104/1945 Sb. n. SNR, o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i dalších zrádců a nepátel slovenského národa.
- Ústavní dekret č. 47/1945 Sb., o Prozatímním národním shromáždění.
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky.
- Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.
- Ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o Československé federaci.
- Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava.
- Ústavní zákon č. 26/1954 Sb., o volbách do Národního shromáždění a o volbách do Slovenské národní rady.
- Ústavní zákon č. 64/1952 Sb., o soudech a prokuratuře.
- Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky.
- Zákon č. 143/1920 Sb. z. a n., o ústřední záměně na správu dolů a jejich podílu na čistém zisku.
- Zákon č. 197/1946 Sb., o ústavním výboru ústavodárného národního shromáždění.
- zákon č. 213/1948 Sb., o úpravě na kterých poměrů na ochranu veřejných zájmů.
- Zákon č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabrání velkého majetku pozemkového.
- Zákon č. 221/1924 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří.
- Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky.
- zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce.
- Zákon č. 267/1921 Sb. z. a n., o státním příspěvku k podpoře nezaměstnaných.
- Zákon č. 279/1949 Sb., o finančním hospodaření národních výborů.
- Zákon č. 318/1919 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtým.
- Zákon č. 32/1918 Sb. z. a n., o obstarání velkostatků.

- Zákon . 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústav .
- Zákon . 64/1918 Sb. z. a n., o mimo ádných p echodných ustanoveních na Slovensku.
- Zákon . 65/1952 Sb., o organizaci prokuratury
- Zákon . 66/1952 Sb., o organizaci soud .
- Zákon . 67/1946 Sb., o volb ústavodárného Národního shromážd ní.
- Zákon . 75/1948 Sb., o volbách do Národního shromážd ní.
- Zákon . 86/1950 Sb., trestní zákon.
- Zákon . 87/1950 Sb., trestní ád.
- Zákon . 91/1918 Sb. z. a n., o osmihodinové pracovní dob .

Další použité zdroje

- HAVEL, Václav. *Moc bezmocných. Památce Jana Pato ky*. Hr ádek, íjen 1978, dohledatelný na: http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=eseje&val=2_eseje.html&typ=HTML.
- HORÁK, Filip. *Demokracie versus kapitalismus II. K zamyšlení* [On-line]. 30. 11. 2014. ISSN 2336-3304. Dostupné z: <http://www.kzamysleni.cz/demokracie-versus-kapitalismus-ii>.
- Program nové eskoslovenské vlády Národní fronty ech a Slovák p ijatý na první sch zi této vlády v Košicích 5. 4. 1945 („Košický vládní program“).
- TOMEŠ, Josef a Ji í MALÍNSKÝ. Z historie eské sociální demokracie. In: *Webové stránky SSD: sekce Historie SSD* [online]. [cit. 2015-02-18]. Dostupné z: <http://www.cssd.cz/strana/agenda-a-clenstvi/historie-cssd/>.

Příloha – Tabulka doslovných citací v práci uvedených ustanovení jednotlivých právních předpisů

Tuto tabulku obsahující doslovné citace jednotlivých ustanovení, na něž se v práci odkazují či o nichž v práci přímo pojednávám, jsem se rozhodl vytvořit z důvodu celkové větší přehlednosti celé práce. Čtenář si může dotčené ustanovení, o němž v textu práce projednávám ihned dohledat, porovnat je s dalšími ustanoveními daného předpisu a také sledovat vývoj úpravy konkrétní materie napříč jednotlivými právními předpisy. Ustanovení jsou v tedy v tabulce řazena po jednotlivých právních předpisech a ty pak chronologicky.

Ústavní dekret . 47/1945 Sb., o Prozatímním národním shromáždění.	
1. I odst. 1	„Až do doby, kdy se sejde ústavodárné Národní shromáždění, zvolené podle všeobecného, rovného, přímého a tajného práva hlasovacího a podle zásady poměrného zastoupení, vykonává moc zákonodárnou podle tohoto dekretu pro celé území československé republiky Prozatímní Národní shromáždění.“
Zákon . 67/1946 Sb., o volbě ústavodárného Národního shromáždění	
§ 14 odst. 1	„Kandidátní listiny pro volbu do ústavodárného Národního shromáždění mohou podati jen politické strany vyvíjející v den 30. dubna 1946 činnost v dotčené zemi. Předsednictvo politické strany předloží je nejpozději 16. den před dnem volby do 12. hodiny polední předsedovi krajského volebního výboru ve dvojím stejnopise. Předseďa jest povinen podateli potvrditi den a hodinu podání. Strana může předložit další opis kandidátní listiny, jehož souhlas s předloženou kandidátní listinou potvrdí předseďa krajského volebního výboru.“
Ústavní zákon . 150/1948 Sb., Ústava.	
1. III odst. 1	„Lidová demokratická republika neuznává výsad. Práce ve prospěch celku a úcta na obranu státu je obecnou povinností.“
1. III odst. 3	„Všichni občané mají právo na vzdělání, právo na práci, na spravedlivou odměnu za vykonanou práci a na odpočinek po práci. Národním pojištěním je občanem zajištěno zaopatření při nezpracovatelnosti k práci.“
1. XI odst. 1	„Moc soudcovskou vykonávají nezávislé soudy.“
1. XI odst. 2	„Soudcové jsou jednak soudci z povolání, jednak soudci z lidu; obojí jsou si při rozhodování rovni.“
1. XI odst. 3	„Soudcové vykonávají svůj úřad nezávisle, jsouce vázáni jen právním řádem lidové demokracie.“
1. XII odst. 1	„Hospodářská soustava československé republiky je založena na znárodnění nerostného bohatství, průmyslu, velkoobchodu a peněžnictví; na vlastnictví podle zásady "předať tomu, kdo na ní pracuje"; na ochraně drobného a středního podnikání a na nedotknutelnosti osobního majetku.“
1. XII odst. 2	„Všechno národní hospodářství v československé republice nechť slouží lidu. V tomto veřejném zájmu má stát veškerou hospodářskou činnost jednotným hospodářským plánem.“
§ 1 odst. 1	„Všichni občané jsou si před zákonem rovni.“

§ 1 odst. 2	„Muži a ženy mají stejné postavení v rodině i ve společnosti a stejný postupek ve vzdělání i ve všech povoláních, úřadech a hodnostech.“
§ 9 odst. 3	„Nikdo nesmí zneužívat vlastnického práva ke škodě celku.“
§ 10 odst. 2	„Stát se ujme o to, aby rodina byla zdravou základnou rozvoje národa. Rodinám s mnoha dětmi poskytuje stát zvláštní úlevy a podporu.“
§ 11 odst. 3	„Mládeži zaručuje stát všechny možnosti plného tělesného i duševního rozvoje.“
§ 14 odst. 1	„Veškerá výchova a všechno vyučování bude záviset na ženách tak, aby byly v souladu s výsledky vědeckého bádání a nebyly v neshodě s lidově demokratickým zřizováním.“
§ 14 odst. 2	„Vrchní vedení veškeré výchovy a všeho vyučování, jakož i dozor nad nimi patří státnímu.“
§ 20 odst. 2	„toto právo lze zákonem omezit jen se zřetelem k veřejnému zájmu a ke kulturním potřebám lidu.“
§ 21 odst. 1	„Svoboda tisku se zaručuje, není proto v zásadě dovoleno podrobovat tisk předem žádné cenzuře.“
§ 21 odst. 2	„Zákon stanoví, kdo má právo noviny a časopisy a za jakých podmínek, zejména také se zřetelem k tomu, aby zisk nebyl účelem.“
§ 21 odst. 3	„Zákon stanoví, jak bude postupovat při zachování svobody a umění a se zřetelem k ochraně hodnotných děl plánovitě řízeno vydávání a rozšiřování neperiodických publikací, zejména knih, hudebnin a reprodukcí výtvarných děl.“
§ 22 odst. 1	„Právo k výrobě, šíření, veřejnému promítání, jakož i k dovozu a vývozu filmů je vyhrazeno státu.“
§ 22 odst. 2	„Provozovat rozhlas a televizi je výhradním právem státu. (3) Výkon těchto práv upravují zákony, které také stanoví výjimky.“
§ 26 odst. 1	„Všem občanům patří právo na práci.“
§ 26 odst. 2	„Toto právo se zaručuje zejména organizací práce řízenou státem podle plánovaného hospodářství.“
§ 26 odst. 3	„Ženy mají se zřetelem k těhotenství, mateřství a péči o děti nárok na zvláštní úpravu pracovních podmínek.“
§ 26 odst. 4	„Pro mládež stanoví zákon zvláštní pracovní podmínky, přihlížející k potřebám jejího tělesného a duševního rozvoje.“
§ 27 odst. 1	„Všem pracujícím patří právo na spravedlivou odměnu za vykonanou práci.“
§ 27 odst. 2	„Toto právo se zaručuje státní mzdovou politikou, řízenou v dohodě s jednotnou odborovou organizací a směřující k neustálému zvyšování životní úrovně pracujícího lidu.“
§ 27 odst. 3	„Při určení odměny za práci rozhoduje jakost i množství práce, jakož i prospěch, který přináší celku.“
§ 27 odst. 4	„Za týchž podmínek mají muži i ženy za stejnou práci nárok na stejnou odměnu.“
§ 28 odst. 1	„Všem pracujícím patří právo na odpočinek.“
§ 28 odst. 2	„Toto právo se zaručuje zákonnou úpravou pracovní doby a placené dovolené na zotavenou, jakož i péčí o zotavení pracujících.“
§ 29 odst. 1	„Každému patří právo na ochranu zdraví. Všem občanům patří právo na léčení péčí a na zaopatření jak ve stáří, tak i při nezpusobnosti k práci a při nemožnosti obživy.“

§ 29 odst. 2	„Ženy mají nárok na zvláštní péči v t hotenství a v mate ství, d ti a mládež pak na zajišt ní svého plného t lesného a duševního rozvoje.“
§ 29 odst. 3	„Tato práva jsou zajišt na zákony o národním pojišt ní, jakož i ve ejnou zdravotní a sociální pé í.“
§ 29 odst. 4	„Ochrana života a zdraví p i práci je zajišt na zejména státním dozorem a p edpisy o bezpe nostních opat eních na pracovištích.“
§ 31	„Ob ané jsou povinni vykonávat ve ejné funkce, ke kterým je lid povolal, sv domit a poctiv v duchu lidov demokratického z ízení.“
§ 32	„Každý ob an je povinen pracovat podle svých schopností a svou prací p íspívat k prosp chu celku.“
§ 36 odst. 2	„Poruší-li ve ejný funkcioná tuto povinnost, budiž potrestán podle zákona.“
§ 37 odst. 1	„Projevy a innost sm ující k tomu, aby byla ohrožena samostatnost, celistvost a jednota státu, ústava, republikánská státní forma a lidov demokratické z ízení, jsou trestné.“
§ 37 odst. 2	„Zneužívat práv a svobod ob anských k t mto zám r m je nep ípuštné. Zejména se zakazuje ší ít jakýmkoli zp sobem a v jakékoli podob nacismus a fašismus, rasovou a náboženskou nesnášenlivost a nacionální šovinismus.“
§ 39 odst. 2	„Zákon stanoví, jakým omezením podléhají práva a svobody ob an za války nebo tehdy, dojde-li k událostem ohrožujícím zvýšenou m rou samostatnost, celistvost a jednotu státu, ústavu, republikánskou státní formu a lidov demokratické z ízení anebo ve ejný klid a po ádek.“
§ 65 odst. 1	„P edsednictvo Národního shromážd ní podává, je-li v c sporná, závazný výklad zákon a rozhoduje výlu n o tom, zda zákon nebo zákon Slovenské národní rady odporuje ústav anebo na ízení zákonu.“
§ 131 odst. 1	„Národní výbory jsou povinny zachovávat zákony a na ízení a v zájmu jednotného výkonu ve ejné správy a jednotné státní politiky dbát sm rnic a pokyn vyšších orgán .“
§ 131 odst. 2	„Národní výbor nižšího stupn je pod ízen národním výboru vyššího stupn .“
§ 131 odst. 3	„Národní výbory jsou pod ízeny orgán m moci vládní a výkonné, zejména ministru vnitra.“
§ 132 odst. 1	„Národní výbor m že být rozpušt n, zejména neplní-li své úkoly nebo ohrožuje-li jeho innost ádný výkon ve ejné správy.“
§ 132 odst. 2	„Nové volby bu tež vypsány ve lh t stanovené zákonem.“
§ 133	„Finan ní hospoda ení národních výbor budiž v rámci ve ejného hospodá ství a podle pot eb jednotného hospodá ského plánu upraveno zákonem tak, aby národní výbory mohly ádn plnit své úkoly.“
§ 138	„Soudnictví je ve všech stolicích odd leno od správy“
§ 138	„Soudnictví je ve všech stolicích odd leno od správy“
§ 140 odst. 1	„Soudy vykonávají svou moc zpravidla v senátech.“
§ 140 odst. 2	„Senáty u sborových soud jsou po celý rok stálé. Výjimky stanoví zákon.“
§ 140 odst. 3	„Soudní senáty se skládají zásadn ze soudc z povolání a ze soudc z lidu. Podrobnosti a výjimky stanoví zákon.“
§ 141 odst. 1	„Podmínky pro dosažení zp sobilosti soudce z povolání, jakož i služební pom ry soudc z povolání upravuje zákon.“

§ 141 odst. 2	„Soudcové z povolání jsou na svá místa ustanovováni vždy trvale; proti své vůli mohou být přeloženi, sesazeni nebo dáni do výslužby jen při nové soudní organizaci po dobu stanovenou zákonem nebo na základě právoplatného kárného nálezu; do výslužby mohou být dáni také tehdy, dosáhnou-li stanoveného věku nebo služebního stáří. Podrobnosti obsahuje zákon, který též určuje, za jakých podmínek mohou být soudcové z povolání zproštěni výkonu služby.“
§ 141 odst. 3	Soudcové z povolání nesmějí zastávat jiné funkce placené, a stálé nebo občasné, nestanoví-li zákon výjimky.“
§ 142 odst. 1	„Soudce z lidu povolávají příslušné národní výbory, není-li ve zvláštních případech zákonem stanoveno jinak.“
§ 142 odst. 2	„Ustanovení o způsobu volby soudce z lidu, o povolávání a odvolávání těchto soudců, o jejich právním postavení i odpovědnosti a o výkonu jejich funkce obsahuje zákon.“
§ 143	„Soudcové slibují přísahou, že budou zachovávat zákony a nařízení, vykládat je v duchu ústavy i zásad lidové demokratické vlády a rozhodovat nestranně.“
§ 146	„Výrobní prostředky jsou buď národním majetkem, nebo majetkem lidových družstev, anebo jsou v soukromém vlastnictví jednotlivých výrobců.“
§ 150	„Stát spravuje národní majetek buď přímo, nebo prostřednictvím národních podniků (§ 155).“
§ 158 odst. 1	„Soukromé vlastnictví drobných a středních podniků do 50 zaměstnanců je zaručeno.“
§ 158 odst. 2	„Osobní majetek občana je nedotknutelný. Toto ustanovení se týká zejména příjmu, domácnosti a osobní spotřeby, rodinných domků a úspor nabytých prací, jakož i důchodu.“
§ 159 odst. 1	„Nejvyšší přípustná výměra pozemků, která smí být v soukromém vlastnictví jednotlivce nebo spoluvlastník nebo společně hospodařící rodiny, je 50 hektarů.“
§ 159 odst. 2	„Soukromé vlastnictví pozemků je u zemědělců, kteří na ní sami pracují, do výměry 50 hektarů zaručeno.“
§ 162	„Jednotným hospodářským plánem řídí stát veškerou hospodářskou činnost, zejména výrobu, obchod a dopravu, tak, aby byla zajištěna ústavní míra národní spotřeby, aby množství, jakost a plynulost výroby byly postupně zvyšovány a aby tak postupně vzrostla životní úroveň obyvatelstva.“
§ 164 odst. 2	„Osoby fyzické i právnické jsou povinny přispívat svou hospodářskou činností jednotnému hospodářskému plánu.“
§ 171 odst. 1	„Všechny části této ústavy (prohlášení, základní články a podrobné ustanovení) platí jako celek.“
§ 171 odst. 2	„Při výkladu jednotlivých ustanovení této ústavy je třeba vycházet z ducha tohoto celku a ze zásad, na kterých je založen.“
§ 171 odst. 3	„Výklad a používání všech ostatních předpisů právního řádu musí vždy v souladu s ústavou.“
Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.	
1. 1 odst. 1	„Československá socialistická republika je socialistický stát, založený na pevném svazku dělníků, rolníků a inteligence, v jehož čele je dělnická vláda.“
1. 2 odst. 1	„Veškerá moc v Československé socialistické republice patří pracujícím lidu.“

1. 2 odst. 2	„Státní moc vykonává pracující lid zastupitelskými sbory, které jsou jím voleny, jím kontrolovány a jemu odpovídný.“
1. 3 odst. 1	„Volební právo do všech zastupitelských sborů je obecné, rovné a přímé s tajným hlasováním. Volit může každý občan, který dosáhl v den voleb 18 let. Zvolen může být každý občan, který dosáhl v den voleb 21 let.“
1. 3 odst. 3	„Kdykoli některý člen zastupitelského sboru může být z rozhodnutí svých voličů kdykoli odvolán.“
1. 4	„Vedoucí silou ve společnosti i ve státě je především Komunistická strana Československa, dobrovolný bojový svazek nejaktivnějších a nejvzdělanějších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence.“
1. 6	„Národní fronta v Československu, v níž jsou sdruženy společenské organizace, je politickým výrazem svazku pracujících měst a venkova, vedeného Komunistickou stranou Československa.“
1. 7 odst. 1	„Ekonomickým základem Československé socialistické republiky je socialistická hospodářská soustava, která vylučuje jakoukoliv formu vykořisťování kapitalismem.“
1. 7 odst. 2	„Socialistická hospodářská soustava, v níž jsou výrobní prostředky zespolečněny a veškeré národní hospodářství je plánováno, zabezpečuje za účelem spolupráce všech občanů mohutný rozvoj výroby a neustálý vzestup životní úrovně pracujících.“ viz 1. 15 odst. 1, který stanoví, že „Stát provádí takovou hospodářskou, zdravotní, sociální a kulturní politiku, aby se současně s rozvojem výroby, se vzestupem životní úrovně obyvatelstva a s postupným zkracováním pracovní doby neustále rozvíjely fyzické i duševní schopnosti všeho lidu.“
1. 7 odst. 3	„Práce je v socialistické společnosti prací ve prospěch celku a zároveň ve prospěch pracovníka samotného.“
1. 9	„V mezích socialistické hospodářské soustavy je přípustné drobné soukromé hospodářství založené na osobní práci a vylučující vykořisťování cizí pracovní síly.“
1. 15 odst. 1	„Stát provádí takovou hospodářskou, zdravotní, sociální a kulturní politiku, aby se současně s rozvojem výroby, se vzestupem životní úrovně obyvatelstva a s postupným zkracováním pracovní doby neustále rozvíjely fyzické i duševní schopnosti všeho lidu.“
1. 16 odst. 1	„Veškerá kulturní politika v Československu, rozvoj vzdělání, výchova a využití jsou vedeny v duchu vědeckého socialistického názoru, marxismu-leninismu, a v těsném spojení se životem a prací lidu.“
1. 16 odst. 3	„Stát a společenské organizace soustavně usilují o odstranění přežitků vykořisťovatelské společnosti ve vědomí lidí.“
1. 19 odst. 1	„Ve společnosti pracujících, ve které je odstraněno vykořisťování kapitalismem, jsou rozvoj a zájmy každého jejího občana v souladu s rozvojem a zájmy celé společnosti. Práva, svobody a povinnosti občanů slouží tedy svobodnému, všestrannému rozvoji a uplatnění osobnosti občanů a zároveň upevnění a rozvoji socialistické společnosti; s jejím rozvojem se dále rozšiřují a prohlubují.“

1. 19 odst. 2	„Ve spole nosti pracujících m že jednotlivce dosp t k plnému rozvinutí svých schopností a k uplatn ní svých oprávn ěných zájm ěn aktivní ú astí na rozvoji celé spole nosti, p edevším náležitým podílem na spole ěnské práci. Proto je práce ve prosp ěch celku p ední povinností a právo na práci p edním právem každého ob ana.“
1. 20 odst. 4	„Spole nost pracujících zajiš uje rovnoprávnost ob an vytvá ěním stejných možností a stejných p íležitostí ve všech oborech života spole nosti.“
1. 28 odst. 1	„V souladu se zájmy pracujícího lidu je všem ob an m zaru ěna svoboda projevu ve všech oborech života spole nosti, zejména také svoboda slova a tisku. T chto svobod ob ané užívat jak v zájmu rozvoje své osobnosti a svého tv r ěho úsilí, tak k uplat ování své aktivní ú asti na správ státu a na hospodá ské a kulturní výstavb zem . K témuž cíli se zaru uje svoboda shromaž ovací a svoboda pouli ních pr vod a manifestací.“
1. 28 odst. 2	„Tyto svobody jsou zajišt ny tím, že se pracujícím a jejich organizacím dávají k dispozici vydavatelství a tiskové podniky, ve ejné budovy, sály, prostranství, jakož i rozhlas, televize a jiné prost edky.“
1. 29	„Ob ané a organizace mají právo obracet se k zastupitelským sbor m a k ostatním státním orgán m s návrhy, podn ty a stížnostmi; státní orgány jsou povinny je odpov dn a v as vy ízovat.“
1. 30 odst. 1	„Nedotknutelnost osoby je zaru ěna. Nikdo nem že být stíhán jako obvin ěný jinak než ze zákonných d vod a zp sobem, který stanoví zákon. Nikdo nesmí být vzat do vazby, le v p ípadech zákonem stanovených a na podklad rozhodnutí soudu nebo prokurátora.“
1. 30 odst. 2	„Tresty lze ukládat jen na základ zákona.“
1. 31	„Nedotknutelnost obydlí, listovní tajemství a tajemství dopravovaných zpráv, jakož i svoboda pobytu jsou zaru ěny.“
1. 32 odst. 1	„Svoboda vyznání je zaru ěna. Každý m že vyznávat jakoukoli náboženskou víru, nebo být bez vyznání, i provád t náboženské úkony, pokud to není v rozporu se zákonem.“
1. 32 odst. 2	„Náboženská víra nebo p esv d ění nem že být d vodem k tomu, aby n kdo odpíral plnit ob anskou povinnost, která je mu uložena zákonem.“
1. 34	„Ob ané jsou povinni zachovávat ústavu i ostatní zákony a dbát ve všem svém konání zájm ě socialistického státu a spole nosti pracujících.“
1. 35	„Ob ané jsou povinni chránit a upev ovat socialistické vlastnictví jako nedotknutelný základ socialistického z ízení a zdroj blahobytu pracujícího lidu, bohatství a síly vlasti.“
1. 36	„Ob ané jsou povinni sv domit a poctiv vykonávat ve ejné funkce, ke kterým je pracující lid povolal, a považovat jejich pln ní k prosp ěchu spole nosti za v c své cti.“
1. 37 odst. 1	„Vrcholnou povinností a v cí cti každého ob ana je obrana vlasti a jejího socialistického z ízení.“
1. 37 odst. 2	„Ob ané jsou povinni vykonávat službu v ozbrojených silách podle zákona.“
1. 38	„Neodlu nou sou ástí ob anských povinností je úcta k práv m spoluob an , jakož i uv dom lé zachovávání pravidel socialistického soužití.“

1. 97 odst. 2	„Soudy a prokuratura celou svou činností vychovávají občany k oddanosti vlasti a v cíli socialismu, k zachovávaní zákonů a pravidel socialistického soužití i k estetické plnění povinností ke státu a společnosti.“
1. 98 odst. 2	„Soudnictví v československé socialistické republice vykonávají volené a nezávislé lidové soudy.“
1. 102 odst. 1	„Soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí a jsou vázáni jedině právním řádem socialistického státu. Jsou povinni řídit se zákony a jinými právními předpisy a vykládat je v souladu se socialistickým právním řádem.“
1. 102 odst. 2	„Soudci jsou povinni podávat svým volitelům nebo zastupitelskému sboru, který je zvolil, zprávy o své činnosti a o činnosti soudu, jehož jsou členy. Soudci mohou být odvoláni voliteli nebo zastupitelským orgánem, který je zvolil; podmínky a způsob odvolávání soudců stanoví zákon.“
Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky	
1. 3	„Součástí ústavního pořádku České republiky je Listina základních práv a svobod.“
1. 9 odst. 2	„Změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřípustná.“
1. 9 odst. 3	„Výkladem právních norem nelze oprávnit odstranění nebo ohrožení základů demokratického státu.“
1. 83	„Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti.“
1. 87 odst. 1	„Ústavní soud rozhoduje a) o zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem, (...)“
Listina základních práv a svobod, vyhlášená pod č. 2/1993 Sb.	
1. 2 odst. 1	„Stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání.“
1. 23	„Občané mají právo postavit se na odpor proti každému, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a základních svobod, založený Listinou, jestliže činnost ústavních orgánů a úprava jejich použití zákonných prostředků jsou znemožněny.“